

پژوهش‌ها معماران اسلام ۱۵

شماره شایا: ۹۸۰ X - ۲۳۸۲

فصلنامه علمی - پژوهشی
قطب علمی معماری اسلامی
سال پنجم - شماره دوم - تابستان ۱۳۹۶

بومی‌سازی بازآفرینی یکپارچه شهری بافت‌های تاریخی شهر اسلامی
امیرحسین شبانی / محمدسعید ایزدی

هستی‌شناسی مکان تاریخی (تأملی هستی‌شناسانه در مکان تاریخی در پرتو اصالت وجود)
فرهنگ مظفر / هادی ندیمی / ابوذر صالحی

ارزیابی جایگاه نهاد فقهی - حقوقی در ساختار شورای عالی شهرسازی با ارائه
پیشنهاد اصلاحی در مراجع دادرسی و کمیسیون‌های تخصصی شورا
سیدمجیدهاشمی طغرالجردی

پژوهشی بر کاربرد یک فرم تزئینی در کتیبه‌نگاری محراب‌های گچ‌بری قرن ششم تا
قرن هشتم هجری در ایران
احمد صالحی کاخکی / بهاره تقوی نژاد

تبیین مفهوم شفافیت در دوره‌های مدرن، پست‌مدرن و ارزیابی آن در معماری اسلامی
ایرانی
داوود سعادت / ایرج اعتصام / سید مصطفی مختاباد امرئی / محمدجواد مهدوی نژاد

تأثیر فرهنگ و اخلاق اسلامی بر مسکن و کالبد فضایی خانه‌ها
(نمونه موردی: خانه‌های عصر قاجار در شهر اردبیل)
علی یاران / حسین بهرو

شکل‌گیری فضا در اثر پیوند مفهومی «موسیقی - ریاضی» و معماری
(مطالعه‌ی موردی: جلوخان و آسمانه گنبدخانه مسجد شیخ لطف‌الله اصفهان)
علی تخمچیان / مینو قره‌بگلو / احد نژاد ابراهیمی

پژوهش‌های معماری اسلامی ۱۵

شماره شایا: X 980 - 2382

فصلنامه علمی - پژوهشی
قطب علمی معماری اسلامی
سال پنجم - شماره دوم - تابستان ۱۳۹۶

مدیر مسئول: معاونت پژوهشی دانشگاه علم و صنعت ایران

سر دبیر: دکتر محسن فیضی

مدیر داخلی: دکتر سمانه تقدیر

ویراستار ادبی فارسی: سارا متولی

کارشناس مجله: زهرا کاشانی دوست

ویراستار انگلیسی: محمد رضا عطایی همدانی

هیأت تحریریه:

دکتر سید غلامرضا اسلامی: دانشیار دانشگاه تهران

دکتر حسن بلخاری: دانشیار دانشگاه تهران

دکتر مصطفی بهزادفر: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر محمد رضا پور جعفر: استاد دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مهدی حمزه نژاد: استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر اسماعیل شیعه: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر منوچهر طبیبیان: استاد دانشگاه تهران

دکتر حمید ماجدی: استاد واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر اصغر محمد مرادی: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر غلامحسین معماریان: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر فاطمه مهدیزاده سراج: دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران

مهندس عبدالحمید نقره کار: دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر محمدنقی زاده: استادیار واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر علی یاران: دانشیار وزارت علوم تحقیقات، فناوری

طراح جلد و صفحه آرا: امیرحسین یوسفی

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

لیست داوران این شماره:

دکتر پرستو عشرتی (استادیار دانشگاه تهران)

دکتر حسن ذوالفقار زاده (دانشیار دانشگاه امام خمینی قزوین)

دکتر سید علی سیدیان (استادیار دانشگاه مازندران)

دکتر سمانه تقدیر (استادیار دانشگاه علم و صنعت)

دکتر مهدی حمزه نژاد (استادیار دانشگاه علم و صنعت)

دکتر محمدمنارن رئیسی (استادیار دانشگاه قم)

دکتر محمدعلی رنجبر کرمانی (استادیار دانشگاه قم)

دکتر منصوره طاهباز (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی)

دکتر علی عمرانی پور (استادیار دانشگاه کاشان)

دکتر ابوالفضل مشکینی (استادیار دانشگاه تربیت مدرس)

مهندس عبدالحمید نقره کار (دانشیار دانشگاه علم و صنعت)

دکتر مسعود ناری قمی (استادیار دانشگاه کاشان)

دکتر بهزاد وثیق (استادیار دانشگاه جندی شاپور دزفول)

دکتر شهریار ناسخیان (استادیار دانشگاه هنر اصفهان)

دکتر حمیدرضا جیحانی: استادیار دانشگاه کاشان

نشریه پژوهش‌های معماری اسلامی بر اساس مجوز کمیسیون نشریات

وزارت علوم تحقیقات و فناوری به شماره ۳/۱۸/۱۳۷۲۰۶ مورخ

۹۳/۷/۲۸ از شماره نخست دارای اعتبار علمی پژوهشی می باشد.

این مجله در پایگاه های (SID) و (ISC) نمایه می شود.

مقالات مندرج در این مجله، الزاماً بیانگر نقطه نظرات «پژوهش های معماری اسلامی» و «قطب علمی معماری اسلامی» نمی باشد و نویسندگان محترم، مسئول مقالات خود هستند.

نشانی دفتر مجله: دانشگاه علم و صنعت ایران / قطب علمی معماری اسلامی / کد پستی ۱۶۸۴۶۱۳۱۱۴ / **تلفن مستقیم:** ۷۷۴۹۱۲۴۳ - ۰۲۱

نشانی رایانامه: jria@iust.ac.ir / **نشانی وب:** <http://iust.ac.ir/jria>

ارزیابی جایگاه نهاد فقهی - حقوقی در ساختار شورای عالی شهرسازی با ارائه‌ی پیشنهاد اصلاحی در مراجع دادرسی و کمیسیون‌های تخصصی شورا

سیدمجید هاشمی طغرالجردی*

دکترای معماری و استادیار دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان مأمور در دانشگاه شهید رجایی تهران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۳/۰۳ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۵/۰۶/۱۳

چکیده:

اخلاق اسلامی به عنوان نظام کنترل‌کننده‌ی رفتارها به تعریف حقوق فرد و جامعه پرداخته و فقه‌الگوهای رفتاری مطابق با شریعت را بیان می‌نماید. نظر به اینکه هر فضا متناسب با الگوی رفتاری ساکنینش شکل می‌گیرد؛ سازوکار تفسیر و اجرای شریعت اسلامی در فرآیند معماری و شهرسازی شهرهای سنتی رخ داده و محیط آنها در واقع به عنوان تعاملی بین این علوم و فرآیند برنامه‌ریزی و اجرا محسوب می‌گردد. این مقاله برای فهم دلایل نابسامانی در شهرهای معاصر ایران با این سؤال روبرو بوده که مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری تا چه اندازه با اخلاق اسلامی و قوانین بالادستی همانند قانون مدنی تطابق داشته و آیا اصولاً نهاد مشخص فقهی-حقوقی جهت تطابق مصوبات با یکدیگر و عدم تعارض با شریعت اسلامی تعریف شده است؟ این پژوهش که با روش مطالعات تحلیلی-توصیفی شروع شده؛ با تطابق برخی از مهمترین مصوبات شورای عالی شهرسازی و کمیسیون ماده پنج با یکدیگر و با قواعد اخلاقی نشان می‌دهد که قوانین معاصر همانند قانون مدنی در هماهنگی با اخلاق و فقه شکل گرفته ولی جدایی این رابطه در تدوین ضوابط شهری معاصر موجب توزیع نامتعادل ثروت شده و مهم‌ترین دلیل شکل‌گیری حکومت اسلامی -که رعایت عدالت اجتماعی و گسترش دوستی مابین مردم می‌باشد- را به شدت مورد تعرض قرار داده است. در شریعت اسلامی مسلمانان موظف شده‌اند هر یک از رفتارهای خود را در ترازوی صفاتی چون «واجب»، «مستحب»، «مباح»، «حرام» و «مکروه» قرار داده؛ درستی یا نادرستی آنرا سنجیده؛ و نسبت به انجام یا دوری از آن اقدام نمایند. لذا؛ عمل حرامی همانند تعرض به حریم خصوصی خانه دیگران اصولاً با طبیعت انسان ناسازگار است. این مقاله با تطبیق نتایج نشان داده برای سهولت فروش تراکم -که یکی از مهمترین دلایل نابسامانی کلان شهرهای ایران از جمله تهران می‌باشد- ساختار کمیسیون ماده پنج شورای عالی شهرسازی تغییر یافته است؛ و با نبودن نهاد فقهی-حقوقی همانند شورای نگهبان در ساختار این کمیسیون و شورای عالی این شورا از منظر حقوقی و شرعی دچار مشکل جدی شده است. هم‌اکنون دیوان عدالت اداری در موارد خاصی که از مصوبات شکایتی مطرح شود؛ از شورای نگهبان استعلام می‌نماید در برخی از موارد اختیارات قانونی کمیسیون ماده پنج بعنوان دلیل شرعی بودن آن اعلام شده که البته اختیارات ضرورتاً مجوز شرعی بودن آنها نمی‌باشد. لذا پیشنهاد می‌شود در راستای تهیه و تدوین مصوباتی که در انطباق با قواعد فقهی - حقوقی شریعت اسلامی باشند؛ شورای فقهی-حقوقی با حضور کارشناسان و متخصصان حقوق اسلامی و فقه معماری و شهرسازی در شورای عالی شهرسازی تشکیل شود. لازم به ذکر است که هیچ قاعده و قانونی در حوزه زندگی شهری نباید رذایل اخلاقی را رشد دهد و فضایل اخلاقی چون توجه به حلال و پرهیز از حرام را در نزد مردم کوچک و حقیر جلوه دهد.

واژه‌های کلیدی: نهاد فقهی-حقوقی، اخلاق اسلامی، حلال و حرام، دیوان عدالت، ساختار شورای عالی شهرسازی.

برنامه‌ریزی جامع است که در عمل مورد انتقاد جدی در اروپا و آمریکا قرار گرفته است. این موضوع در تحلیل بسیاری از نویسندگان ذکر شده بدون اینکه ساختارهایی که اقدام به تصویب طرح جامع و تفصیلی نموده‌اند؛ مورد نقد و ارزیابی اصلاحی قرار گیرد. «شهر به‌عنوان واقعیتی چندوجهی در دوران رشد و تحول از عوامل مختلف تأثیر پذیرفته و بر هر یک تأثیر گذاشته است. انتظام‌بخشی به شهر و چگونگی رشد و تحول آن نیازمند شناخت مسائل شهری و سپس برنامه‌ریزی برای آنها می‌باشد. در این راستا برنامه‌ریزان شهری برای سازمان‌بخشی به شهر و توسعه‌ی آن به تهیه‌ی طرح‌های شهری اقدام نموده‌اند. طرح‌های جامع و تفصیلی در ایران نیز با توجه به چنین شرایطی شکل گرفته است. این روند تاکنون با تکیه بر اهداف فیزیکی-کالبدی تهیه شده است و در سال‌های اخیر رویکردهای مشارکتی و نگرش‌های ساختاری- راهبردی را نیز به‌خود اضافه کرده است (رستگار ۱۳۹۱). نتایج نشان می‌دهند که نخست، الگوی برنامه‌ریزی طرح جامع فاقد کارایی و کفایت لازم است و دوم، رویکرد راهبردی بر اساس مبانی مشارکتی و آینده‌نگری، توان و ظرفیت لازم برای برنامه‌ریزی مطلوب و بهینه‌ی توسعه‌ی شهری را دارا است (الیاس‌زاده ۱۳۹۰).

جدا از مشکلاتی که در برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های جامع و تفصیلی وجود دارد؛ طولانی شدن دوره‌ی تهیه‌ی طرح تفصیلی در جهت ایجاد منافع مالی برای شهرداری‌ها و فراهم نمودن زمینه‌ی بروز تخلف توسط شهروندان و سپس گرفتن جریمه از ساخت‌وساز معارض با طرح بالادستی، نظام شهرسازی را با پیچیدگی و بحران لاینحلی روبرو نموده است. «سرعت گسترش کلان شهرها موجب تغییرات سریعی در الگوی کاربری زمین پیرامون این شهرها شده است. و از عوامل اصلی تغییرات کاربری زمین، پیشنهادهای طرح تفصیلی، موقعیت طبیعی و مشوق‌های ساخت‌وساز مسکونی را می‌توان بیان نمود (عزیزی و دهقانی ۱۳۹۳).

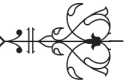
محیط سیاست‌گذاری و هدایت‌کننده‌ی طرح‌های توسعه‌ی شهری می‌تواند بستری برای موفقیت باشد که در تهران به‌واسطه‌ی تفسیرپذیری غیرمتناسب طرح جامع و تفصیلی به سمت فضای منفی در مدیریت شهری در نیمه‌ی دوم

۱. طرح مسئله و بیان موضوع

هر اثر هنری و از جمله معماری نمودار شدن اخلاق فردی و حرفه‌ای خالق آن در تطابق با محیط جغرافیایی و فرهنگی می‌باشد. در همین راستا، بستر طرح و شهرها باید نمادی از پیاده شدن قواعد و مقررات شریعت اسلامی در زندگی فردی- اجتماعی باشند. شارحان قرآن و حدیث معتقدند «بهترین راهی که انبیاء(ع) برای ساختار جامعه مدنی انتخاب کرده‌اند؛ این است که انسان را در مقاطع گوناگون، فاضل به بار آورند؛ فقط انسان‌های فاضل هستند که جامعه و مدینه فاضله را می‌سازند و هرگز مهندس و یا معمار نمی‌تواند بدون معیار مدینه فاضله بسازد (جوادی آملی ۱۳۹۳، ۲۲۶). شهرسازی بدون تعامل با فرهنگ عمومی فاقد روح حیات بوده و اقبال مردمی را بر نمی‌تابد. باید بین فرهنگ و زندگی روزمره جامعه و نهادهای حرفه‌ای تعامل متقابل برقرار باشد. برای بازشناسی هویت اسلامی در زمینه‌ی مصادیق معماری و شهرسازی نیاز به شناسایی و بهره‌گیری از سرچشمه‌هایی می‌باشیم که پدیدآورنده‌ی این هویت است (نقره‌کار ۱۳۷۸، ۴۸۶). اسلام ارزش‌های تعالی‌جویانه‌ای را در زمینه‌ی شهر و محیط زندگی انسانی مطرح کرده که امروزه با ظهور فرهنگ جدید و غفلت از ابعاد معنوی انسان مورد بی‌مهری قرار گرفته است. برای احیای این ارزش‌ها در شهرسازی معاصر لازم است این ارزش‌ها از حالت عام و کلی به صورت مسأله‌ی تخصصی تبدیل شوند که در اینصورت، در مجموع هنگامی خانه، محله و شهر اسلامی پدید خواهد آمد که معماران و شهرسازان ما با شناخت کافی از حکمت نظری و عملی اسلام در حوزه‌ی برنامه‌ریزی و طراحی محیط اقدام نمایند. بدیهی است که سایر ارکان شهر یعنی قوانین، مدیران و شهروندان نیز می‌بایست از مبانی اسلامی تبعیت نمایند (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۹۳).

در طول نزدیک به ۲۰ سال از طرح موضوع مدیریت مناطق کلان شهری (مجموعه‌های شهری) در کشور، درباره‌ی ایجاد ساختارهای مدیریت بحث اندکی در کشور وجود داشته است؛ زیرا، تمامی قلمروهای حکومتی و نهادهای خدماتی، خود را در حیطه‌ی قلمرو خود صاحب وظیفه و اختیار می‌دانند (اسدی ۱۳۹۴، ۱۵). یکی از موضوعات مهم شهری الگوی

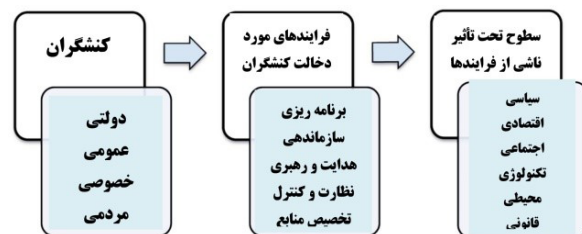
در نظام شهرهای سنتی اهمیت اخلاق موجب شده بود تا مسلمانان (در هر کار و حرفه) هر یک از رفتارهای خود و از آن جمله اخلاق حرفه‌ای را در ترازوی صفاتی چون «واجب»، «مستحب»، «مباح»، «حرام» و «مکروه» قرار داده (تصویر ۱)، درستی یا نادرستی آنرا سنجیده، نسبت به انجام یا دوری از آن اقدام می نمودند (علی‌آبادی ۲ و هاشمی ۱۳۸۹). زیرا اولین قدم در تهذیب روح، انجام واجب و ترک حرام است (جوادی آملی ۱۳۹۳، ۲۰۲). این مقاله با هدف نشان دادن رابطه‌ی اخلاق و فقه با قواعد معماری و شهرسازی سنتی سعی کرده تا نشان دهد تسلط نگاه سکولار بر مقولات مهم کشور از جمله نظام مالی تا نظام معماری و شهرسازی در ابتدا ساختارهای تصویب‌کننده و ناظر بر ضوابط و مقررات شهرسازی از جمله شورای عالی شهرسازی را به هم ریخته و سپس مصوباتی که صرفاً ایجاد ثروت غیرعقلایی نموده‌اند در کشور رواج یافته است. انحرافی که در حوزه‌ی مذکور صورت گرفته است به قدری مهم و زیربنایی است که عقاید مردم را در رعایت حلال و حرام شریعت سست و منحرف نموده و تعاض زیادی مابین حقوق خانه با همسایه‌ها را موجب شده است.

۲. روش تحقیق

این مقاله برای فهم علت تأکید شریعت اسلامی بر ضرورت رعایت حقوق از حق‌الله تا حق‌الناس و حق‌النفس و حقوق خانه تا همسایه به متون دینی و وحیانی مراجعه نموده و روش تحلیلی و توصیفی را به کار برده است (تصویر ۲). در این روش - که مبتنی بر بکارگیری ابزارهای منطقی و رهیافت تحلیلی است - موضوع تحلیل مفهومی و تحلیل مبانی معرفتی گزاره‌ها دارای اهمیت است. در ادامه جهت تطبیق قواعد اخلاقی با حقوق و قوانین بالاسری در ایران ابتدا به آرای اندیشمندان و حقوقدانان برجسته مراجعه شده است. مقاله با توصیف و تحلیل برخی از قوانین نشان داده که آنها تحت تأثیر اخلاق و فقه اسلامی تدوین شده و سپس با تطبیق برخی از مصوبات شورای عالی شهرسازی با یکدیگر و ارائه دلایل تعارض آنها در روشی تطبیقی به بیان آرای نهادهای ناظر همانند دیوان عدالت اداری پرداخته و روش‌های اصلاح آنها معرفی شده است.

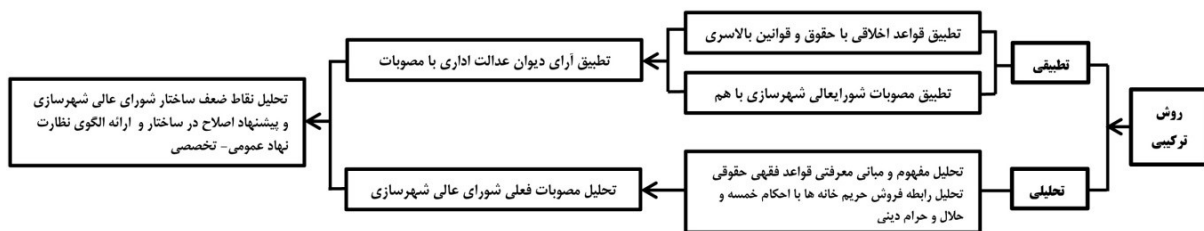
دهه ۸۰ سوق داده شده است (جلیلی و کاظمیان ۱۳۹۴، ۲۹). وجود موقعیت‌های راهبردی در مدیریت شهر، مطالعه‌ی روابط قدرت شهری را اهمیت بخشیده است. در این میان هزینه‌های وارد به شهر ناشی از ساخت‌وسازهای مازاد، به درستی لحاظ نمی‌گردد. همچنین در نظر نگرفتن کنشگران مختلف (از جمله کنشگران مردمی و سازمان‌های مردمی) باعث شده است که منافع آنها در این بازی نادیده گرفته شود و شهرداری‌ها و بخش ساخت‌وساز به صورت یک‌جانبه، در این بازی شرکت کنند. بنابراین قوانین این بازی چنین چیده شده است که نقطه‌ی پایدار بازی، به ناپایداری درآمد شهرداری و در نتیجه ناپایداری شهر می‌انجامد (تصویر ۱). (بصیرت و حسینی ۱۳۹۴، ۱۰۰).

جامعه‌ی مسلمان ایرانی مکلف و مشرف به پیروی از شریعت اسلامی می‌باشند. ولی علی‌رغم پذیرش شریعت اسلامی در کشور با جدانمودن تکالیف فردی شهروندان و مسئولیت اجتماعی آنها که عموماً توسط برنامه‌ریزان و طراحان شهری صورت گرفته؛ کیفیت زندگی در شهرها به شدت کاهش یافته است. «لاوسون» در اهمیت جایگاه طراحان معتقد است وقتی در جامعه‌ای تغییری ناگهانی و سریع پیش می‌آید که از نظر فرهنگی بازگشت‌ناپذیر است؛ نقش و وظیفه‌ی طراحان و برنامه‌ریزان دارای اهمیت بیشتری می‌گردد» (لاوسون ۱۳۸۷، ۲۶-۲۴). بدیهی است اگر اخلاق کاربردی و حرفه‌ای در دانشکده‌های معماری و شهرسازی تعلیم داده شود؛ موضوع رعایت حقوق شهروندان و همسایگان توسط مهندسان و برنامه‌ریزان شهری با اهتمام بیشتری رعایت شده و صرفاً مجوز شهرداری دلیلی برای تعرض به حقوق دیگران نمی‌گردد.

تصویر ۱. چارچوب تحلیل قدرت شهری به مثابه یک بازی (مأخذ: بصیرت و حسینی ۱۳۹۴، ۱۰۰)

تصویر ۲. روش تحلیلی-منطقی و روش تطبیقی در مقاله (مأخذ: با تخلیص از قراملکی، ۱۳۸۵)

۳- اخلاق و نقش راهبردی آن در تمدن ایرانی اسلامی

واژه اخلاق در فارسی از ریشه خُلُق به معنای رویه و عادت است. معادل انگلیسی آن (ethics) است. این واژه از لحاظ معناشناسی گستره‌ی زیادی دارد از جمله قوانین و استانداردهای حاکم بر رفتار اعضای یک حرفه خاص که در معنای اخلاق حرفه‌ای بکار رفته است^۱ (بحرینی ۱۳۸۹، ۷۵). واژه عربی اخلاق جمع خُلُق است که هم به معنای «شخصیت» (character) است و هم به معنای «خصلت» (character trait). واژه «خُلُق» در قرآن دو بار، و در حدیث به کرات (غالباً به صورت جمع) به کار رفته است. این واژه تنها در تلفظ و (نه در نوشتار) با واژه خُلُق که نوعاً به «creation» ترجمه می‌شود، متفاوت است. بنابراین خود واژه «خُلُق» با خُلُق مرتبط است. به عبارت دیگر، خُلُق و خو ریشه در خلقت، یعنی در ماهیت بالفعل اشیا دارد. انسان‌ها برای پی بردن به کاربرد صحیح خصایل اخلاقی خویش، به هدایت انبیا محتاجند تا کیفیت تبدیل کردن ردایل به فضایل را به آنها نشان دهند. به عبارتی، اگر آنها از شریعت پیروی کنند؛ اطمینان خواهند یافت که راه صحیحی انتخاب کرده‌اند. هدف اصلی هدایت تشریحی، این است که انسان‌ها را به سمت وصول به خُلُق و خوی جامعی به نام «عبودیت» سوق دهند. بندگان کامل با فنای بی‌چون و چرای خویش در پیشگاه خداوند از خود هیچ ندارند و در مقام بی‌مقامی جای گرفته‌اند (چیتیک ۱۳۸۴، ۷۵-۶۵). اخلاق به رفتار ارتباطی نیز متعلق است. عده‌ای فروترین مرتبه اخلاق را رعایت حقوق طرف ارتباط دانسته و فداکاری و ایثار و خیر رسانی فراترین مرتبه آن معرفی شده است. رساله حقوق امام سجاد(ع) بیانگر مصادیق روشن الگوی اخلاقی مسئولیت‌پذیری در قبال

حقوق افراد است که انسان‌ها را ترغیب به مسئولیت‌پذیری در برابر حقوق دیگران می‌کند. این حقوق شامل حقوق در ارتباط فرد با خداوند (حق‌الله)، حقوق در تعامل فرد با خود (حق‌النفس) و حقوق تعامل و ارتباط با دیگران (حق‌الناس) است و از جمله حقوق شهروندی می‌باشد (قراملکی، فلاح، ۱۳۸۹، ۱۵۵-۱۵۰). عده‌ای همانند «آلموند» اخلاق حرفه‌ای را زیرمجموعه اخلاق کاربردی می‌دانند (آلموند ۱۹۹۸). اخلاق کاربردی را بخشی از اخلاق دانسته‌اند که به مباحث و معضلات عملی به نحو خاص و مستقیم توجه دارد (بیوچامپ ۲۰۰۵).

آموزه‌های اخلاقی اسلامی به علت ماهیت کاربردی به منزله یکی از عناصر زیرساخت تمدن ایرانی- اسلامی نقش راهبردی ایفا کرده است. یکپارچه‌خواهی در زندگی فردی و اجتماعی از خصلت‌های دین اسلام است که بر کارایی اخلاق در ساخت تمدن می‌افزاید (قراملکی ۱۳۸۷). اخلاق اسلامی بر رعایت حقوق افراد تأکید فراوان دارد. عده‌ای اخلاق را بر اساس آن تعریف می‌کنند. یکی از حقوق شهروندان، حق حریم خصوصی است. کسانی که بر زیست اخلاقی تأکید می‌کنند بر رعایت این حق پایبندند. شریعت اسلامی که به دنبال یکپارچگی زندگی انسانی است، مهمترین عامل وحدت در شهر سنتی می‌باشد (علی‌آبادی و هاشمی ۱۳۸۹). «ماهیت فراگیر شریعت که عبادات تا معاملات را در بر می‌گیرد؛ یکپارچگی همه‌ی اشکال فعالیت را در قلب شهر اسلامی امکان‌پذیر می‌ساخته است. لازم به گفتن نیست که سکولاریسم این جنبه از وحدت و یکپارچگی تمام فعالیت انسانی در یک الگو و مطلوب الهی را ویران ساخت» (نصر ۱۳۸۴، ۴۷).

۴. حلال و حرام شریعت تا حریم خصوصی خانه

از افعال که فرد مؤمن از انجام آنها نهی شده و با عنوان «حرام» مشخص گردیده؛ «خبائث» نام نهاده شده‌اند؛ و «خبائث» عبارتند از آنچه بر خلاف فطرت پاک و خداجوی انسان مسلمان می‌باشد؛ و از نظر فیزیکی نیز با طبیعت انسان سازگاری ندارد» (علی‌آبادی ۱۳۸۰، ۱۰). در حدیثی که در تصویر ۳ ذکر شده امام علی(ع) پس از تعریف حلال و حرام بالاترین حرم‌ها را حرم انسان مسلمان می‌داند و احترام و حفاظت از این حرم را حقی روشن و فرض بر گردن تمامی افراد جامعه اسلامی^۲ بدیهی است حریم بصری این حرم نیز نباید مورد تعرض قرار گیرد. «حریم خصوصی به عنوان یک علاقه‌ی بنیادین انسان در همه فرهنگ‌ها دیده می‌شود. این حریم مکانی است که دارای حدود بوده و نباید بدون دلیل مورد تعرض قرار گیرد (هانسون ۲۰۰۸، ۱۲۹).

«با توجه به معنای اصطلاحی دین که آنرا مجموعه‌ی عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی می‌دانند که برای اداره امور جامعه و پرورش انسان‌ها نازل شده‌است؛ دین حق برای تعلیم صحیح قوانین خود، اصول و مبانی نظری آن را نیز دربر دارد» (جوادی‌آملی ۱۳۸۴، ۱۱۱). «پس اگر تعریف دین را «قانون» و «حد» و «قدر» بگیریم سرتاسر زندگی انسانی حریم و حرم است و صورت حلال و حرام هر فعلی در هر یک از آن حریم‌ها مشخص گردیده است. دین اسلام نیز حرم و حریمی است که در آن برای انجام هر فعل انسان حدودی کیفی و کمی مشخص گردیده است؛ و بر هر یک از آنها حقوقی معین و مقدر شده است. نکته‌ی اساسی این است که این حریم‌ها و مجموعه‌ی آنچه توسط آنها محافظت می‌گردد همگی از «طبیات» هستند و «طبیات» عبارتند از آنچه مطابق و هماهنگ با فطرت الهی انسان است. و آنچه

تصویر ۳. از حریم‌خانه تا حلال و حرام در ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی (مأخذ: با تخلص از نگارنده)

بنابراین مهارت حکمرانان باید در استفاده از نیروی اخلاقی در جهت هماهنگی قواعد حقوقی با آنها و پرهیز از اعمال قاعده حقوقی مغایر با اخلاق حسنه جامعه باشد. اخلاق به دنبال اصلاح فرد است تا جامعه اصلاح شود به عبارتی اصلاح جامعه لاجرم از اصلاح فرد آغاز می‌گردد. «هر قاعده اخلاقی که از طرف دولت حمایت و اجرای آن تضمین شود به قواعد حقوقی می‌پیوندد» (همان ۱۹۴). اخلاق را نباید یکی از مبانی ساختن حقوق شمرد. اخلاق عامل اصلی ایجاد حقوق و نیروی است فعال که آن را هدایت می‌کند و توانایی از بین بردن قواعد حقوقی را دارد (همان ۱۷۸، به نقل از رپیر). در حوزه‌ی اخلاق، تربیت فرد و اجتماع هر دو مهم است با این وجود اجتماع بد توجیهی برای بد شدن فرد نمی‌شود.

۶. قواعد اخلاقی-فقهی قانون مدنی و رعایت حریم خانه و همسایه در محلات شهری

قانون مدنی ایران از نظر محتوا کاملاً فقهی و اسلامی است؛ ولی از نظر ساختار و تنظیم مباحث شبیه به قانون مدنی فرانسه است. در زمان تصویب آن، ساختار منضبطی توسط شهید مدرس تنظیم و عده ای از حقوقدانان برجسته که در دادگستری کار می‌کردند در کنار مجتهدان عالی مقامی که در مجلس حضور داشتند، به تنظیم آن اقدام نمودند (شفیعی سروستانی، ۲۶۳). مهمترین مواد قانون مدنی مرتبط با موضوع حقوق شهروندی و رعایت حریم همسایه که می‌توانست در تهیه ضوابط شهری جاری نیز رعایت شود در جدول ۱ ذکر شده است.

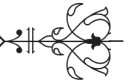
جدول ۱. قاعده «لاضرر» در قانون اساسی و قانون مدنی ایران (مأخذ: نگارنده)

کلمات کلیدی	قاعده «لاضرر» در قانون اساسی و قانون مدنی و حریم بصری خانه
ضرورت رفع ضرر	ماده ۱۳۰ قانون مدنی: کسی حق ندارد خانه خود را به فضای خانه همسایه بدون اذن او خروجی بدهد و اگر بدون اذن او خروجی بدهد ملزم به رفع آن خواهد بود. استثناء کرده باشد. «قاعده تسلیط»
ممنوعیت ضرر غیر متعارف	ماده ۱۳۲ ق.م: کسی نمی‌تواند در ملک خود تصرفی کند که مستلزم تضرر همسایه شود مگر تصرفی که به قدر متعارف و برای رفع حاجت یا رفع ضرر از خود باشد.
عدم ضرر به همسایه	ماده ۱۳۳: کسی نمی‌تواند از دیوار خانه خود به خانه همسایه در باز کند اگر چه دیوار ملک مختصی (مخصوص شده) او باشد لیکن می‌تواند از دیوار مختص خود روزنه یا شبکه باز کند و همسایه حق منع او را ندارد ولی همسایه هم می‌تواند جلوی روزنه و شبکه دیوار بکشد یا پرده بیاویزد که مانع رؤیت شود.
	- در اصل ماده ۳۰ ق.م: «هر مالکی نسبت به مایملک خود حق همه گونه تصرف و انتفاع دارد مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد.» - در اصل ۴۴ قانون اساسی «حق مالکیت» وسیله ای است برای حفظ منافع عمومی و تنها در صورتی مورد حمایت قرار می‌گیرد که شیوه کسب و اجرای آن در مسیر هدفهای قانون گذار باشد و آخرین رمز آزادی مالک این است که «مایه زبان جامعه نشود». - در اصل ۴۰ قانون اساسی نیز ذکر شده که: «هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد.» (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ۱۰۶)

۵- حقوق بر شهرسازی مسلمین

نظام معماری شهر سنتی علاوه بر تأثیرپذیری از اخلاق اسلامی به عنوان منبع اصلی، ناشی از پیاده شدن فقه و حقوق اسلامی و الگوهای رفتاری شریعت اسلامی است. «در کشورهای اسلامی احکام فقهی به مثابه قوانینی کلی به شمار می‌رفتند که ساختار ابنیه شهری را منظم می‌کردند. این احکام از مفاهیم اصیل اسلامی از قبیل حق مالکیت خصوصی و آزادی تصرف در آنها... بر اساس معاملات مختلف اسلامی برگرفته شده‌اند. ولی این آزادی مطلق نبوده و بر اساس قواعدی چون قاعده‌ی «لاضرر» دارای حد و مرزی می‌شود لذا شکل ظاهری بناهای شهرهای اسلامی نیز تحت کنترل بوده و گسترش شهر تابعی از قوانین «جلب منفعت و دفع ضرر» بوده است (عبدالستار ۱۲۲-۱۲۳). در این میان کسب تقوا و رعایت اخلاق اسلامی دارای مرتبت بزرگی در نزد جامعه مسلمین بوده است. به نظر بسیاری از حکیمان، مبنای اصلی حقوق، عدالت است. یعنی قانونگذار باید از قواعد عدالت پیروی کند؛ و پیروان قانون در صورتی که دستورهای حکومت را عادلانه ببینند؛ به پیروی از آن ملزم هستند (کاتوزیان ۱۳۸۴، ۲۰). در حقوق (وضع شده) -که نیروی سیاسی دولت پشتیبان قواعد آن است- بی‌اعتنایی مردم به قوانین تا اندازه‌ای جبران می‌شود؛ ولی در اخلاق، که بایستی انگیزه‌ی درونی ضامن اجرای آن باشد؛ سست کردن اعتقاد عموم و تنزل دادن اخلاق تا حد عادات و رسوم، خطرناک است. زیرا، اگر اعتقاد و ایمانی در کار، دیگر چه عاملی می‌تواند از فساد اخلاق عمومی جلوگیری کند؟ (کاتوزیان ۱۳۸۴، ۱۷۳).

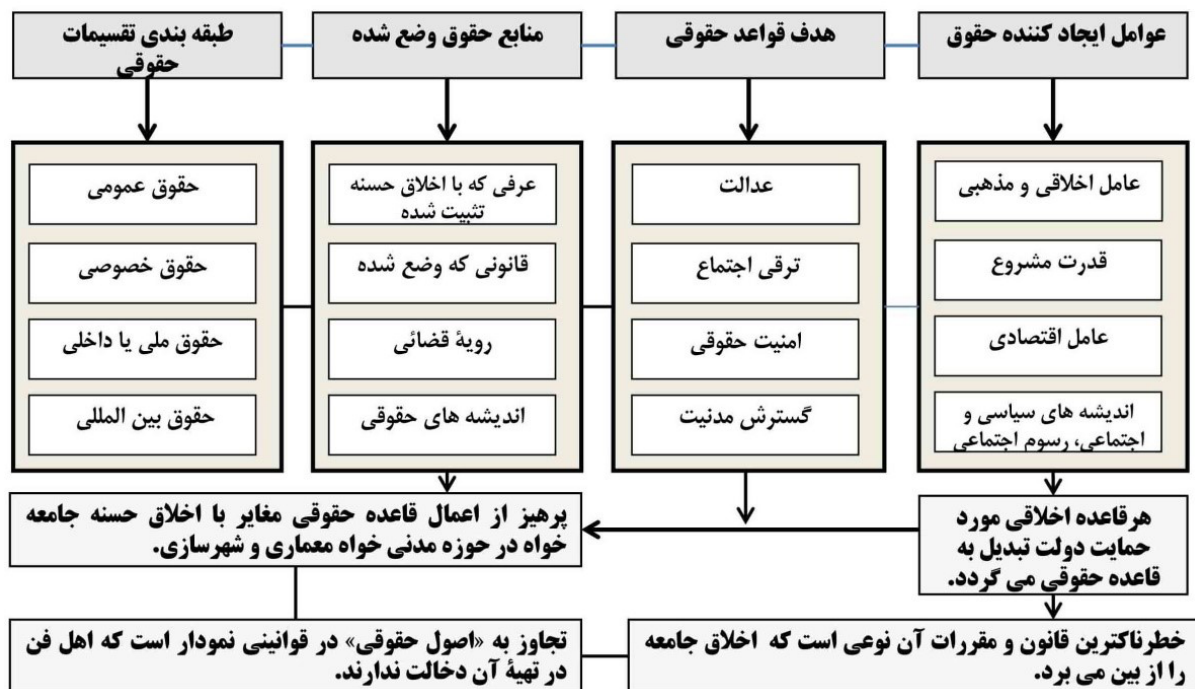

۷- سازنده حقوق

حاکم شمرد؛ تمام عواملی که تمدن و اخلاق ملتی را به وجود آورده است، در ایجاد حقوق آن ملت مؤثر است (تصویر ۴) و از جمله‌ی آنها عامل اخلاقی و مذهبی است (این دو نیرو را باید در شمار مبانی حقوق آورد)؛ رجوع شود به تصویر ۲ (کاتوزیان ۱۳۸۴، ۱۱۲-۱۱۵). یکی از اهداف اصیل انبیا تأمین و تاسیس مدینه فاضله با رعایت عدالت است؛ لذا، هیچ قاعده و قانونی در حوزه‌ی زندگی شهری نباید ردایلی را رشد و فضایل اخلاقی را کاهش دهد.

عادات و رسوم اجتماعی و وضع جغرافیایی و اقتصادی و تعلیم‌های مذهبی، در هر قوم اخلاقی به وجود می‌آورد که قانونگذار و دادرسان، در ایجاد قواعد حقوق، از آن الهام می‌گیرند. به گفته‌ی افلاطون: «در هر جامعه‌ی انسانی، نظم و صلح و هماهنگی وابسته به تربیت اخلاقی و روحی مردمی است که آن را تشکیل داده‌اند.» مبانی حقوق را به تنهایی نمی‌توان عدالت، یا جبر تاریخ، یا اراده‌ی طبقه‌ی

تصویر ۴. مدل سازی اهداف، منابع و عوامل ایجادکننده‌ی حقوق از منظر «کاتوزیان» (مأخذ: با تخلص از نگارنده)

نیست؛ نماینده‌ی اصولی است که از پیش در جامعه وجود داشته و وجدان دسته بزرگی از مردم آن را لازمه‌ی زندگی اجتماعی دانسته است. به نظر او، عرف اصولی است که وجدان مردم ساخته است. به نظر او قواعد عرف از قواعد سازمانی^۳ است نه اصول بنیادی^۴ و به همین جهت اعتبار آنها نیز از همان اصول ایجادکننده‌ی عرف ناشی می‌شود (کاتوزیان ۱۳۸۴، ۴۲۶). با اینکه در کشور ما «حقوق نوشته و مدون» احترام فراوان دارد و منبع اصلی حقوق، قانون است؛ عرف نیز در ساختمان قواعد حقوقی اثر بسزا

۷-۱. اهمیت عرف و اخلاق حسنه در ایجاد معماری

همراه با حقوق همسایه

عرف قدرت و نقش مهمی در حقوق کنونی ایران دارد. به طور خلاصه، مبانی قدرت عرف را از نظر ارکان داخلی آن باید طبیعت انسان و زندگی اجتماعی او دانست؛ ولی از نظر ساختن قواعد حقوقی دخالت دولت در حمایت از آن ضروری است. خواه این دخالت به صورت اجازه‌ی قانونگذار باشد یا تأیید رویه قضایی. به نظر «دوگی»، جامعه‌شناس و استاد حقوق اساسی فرانسه، عرف سازنده‌ی قواعد حقوقی

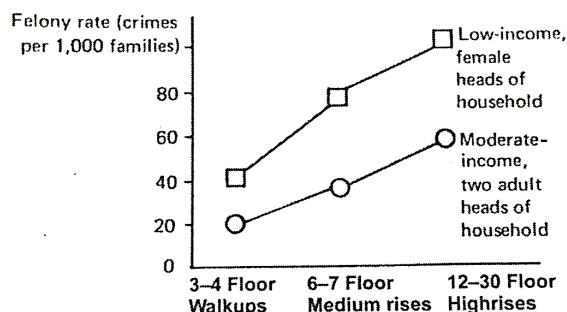

داده است (تصویر ۵).

۸. وظایف شورای عالی شهرسازی و معماری و تغییر ساختار و اعضای کمیسیون ماده پنج

هماهنگ کردن برنامه های شهرسازی جهت نیل به عدالت اجتماعی در بین شهروندان از وظایف قانونی شورای عالی شهرسازی و معماری است (شکل ۶ تا ۸). همانگونه که مجلس شورای اسلامی جایگاه ویژه ای در نظام قانونگذاری کشور دارد در موضوع معماری و شهرسازی این جایگاه متعلق به شورای عالی شهرسازی و معماری است. «شورای عالی علاوه بر اظهارنظر درباره طرح های توسعه و عمران در مقیاس ملی، منطقه ای، ناحیه ای و محلی، مسئول بررسی و تصویب ضوابط و مقررات شهرسازی است» (هاشمی طغرالجردی ۱۳۹۶). مطابق با قانون شورای عالی شهرسازی، «شهرداری ها مکلف به اجرای مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران شده اند». در سه دهه ی گذشته بخش مهمی از مصوبات و ضوابط شورای عالی شهرسازی و کمیسیون ماده پنج آن در جهت کمک به درآمدزایی شهرداری ها بوده بدون توجه به اینکه اینگونه مصوبات در مواردی با یکدیگر و با قوانین فرادستی مغایرت دارند. یکی از دلایلی که شهرداری ها را به سمت تقاضا برای دریافت مجوز فروش تراکم، بلندمرتبه سازی و تغییر کاربری درآمدزا از شورای عالی شهرسازی و معماری کشانده؛ موضوع ضرورت خودکفایی شهرداری ها بود که براساس قانون بودجه ی سال ۱۳۶۲ مصوب شده است. هرچند دولت موظف شده لایحه ی درآمد پایدار

دارد. در حالی که بسیاری از قوانین به تقلید از حقوق اروپایی و بی توجه به خصوصیت های تاریخی و اخلاقی ما تدوین شده است؛ ملت در هر جا که قانون حکم خاصی ندارد؛ قواعد مذهبی را به صورت عرف و عادت بین خود مرسوم می کنند. قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز به نفوذ عرف های مذهبی در نظام حقوقی دامن زده است (کاتوزیان ۱۳۸۴، ۴۲۷-۴۳۰). لذا عرفی که در جامعه ی ما از اصول و باورهای مذهبی و به خصوص روابط اخلاقی همسایه ها شکل گرفته بود؛ نمی بایست مورد تعرض و تهدید قرار می گرفت. «مواردی که موجب حذف حریم از خانه و حیاط آنها شده معضلات اخلاقی غیرقابل تصویری را به جامعه بار نموده است. افزایش میزان جرم و جنایت با نوع معماری و شهرسازی که در آن شاهد افزایش ساختمان های بلند مرتبه بوده ایم؛ نسبت مستقیمی دارد (مرکز پژوهش های مجلس ۱۳۹۳). «مطالعه مقایسه ای «اسکار نیومن» در مورد خانه های عمومی بلند و کم ارتفاع شهر نیویورک که در کتاب «فضای قابل دفاع» خلاصه شده نشان می دهد که ارتفاع ساختمان ها با میزان وقوع جرم و جنایت در خانه های عمومی رابطه مستقیمی دارد (جرم و جنایت در فضاهای داخلی ساختمان های مسکونی با بیش از ۱۳ طبقه ۳۸٪ بیش از ساختمان های ۳ طبقه است). این مثالی از همبستگی میان یک متغیر کالبدی (ارتفاع ساختمان) و متغیری اجتماعی (میزان جرم و جنایت) است (وانگ و گروت ۱۳۸۴، ۸۹). ساختمان های بلند حتی تعاملات ساکنین با همسایه ها را به شدت کاهش

با توجه به نمودار روبرو، خانواده های تک سرپرست تقریباً ۲ برابر بیشتر از خانواده های دو سرپرست، در برابر خطر هستند و هرچه ارتفاع ساختمان بیشتر شود؛ نرخ جرم بالاتر می رود (نیومن، ۱۳۹۰).

• اعداد زیر رفتار ساکنان را در رابطه با افزایش اندازه ی یک مجتمع نشان می دهد:

۱. استفاده از فضای مشاع (۵۰٪)

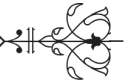
۲. تعامل اجتماعی با همسایه ها (۳۱٪)

۳. احساس کنترل فضاهای عمومی در داخل و خارج از مجتمع (۲۹٪)

۴. ترس ساکنان از وقوع جرم (۳۸٪)

۵. ناپایداری اجتماعی (۳۹٪).

تصویر ۵. فاکتورهای کالبدی و تاثیر متقابل آنها بر فاکتورهای اجتماعی و میزان جرم (مأخذ: با تخلص از نگارنده)

از تصویب در کمیسیون استانی است؛ اقدام به طولانی نمودن فرآیند تصویب طرح تفصیلی نموده و در این مقطع به تغییر کاربری غیرمتعارف و... اقدام می‌نماید) و در تبصره آن چنین آمده: «شهرداری پایتخت از شمول این ماده ... مستثنی خواهد بود». به عبارتی اختیارات کمیسیون ماده پنج با توجه به بند مذکور در تهیه‌ی طرح تفصیلی تهران به عهده شورای عالی شهرسازی به عنوان مرجع برتر قرار داده شده که به اتفاق شورای نظارت بر گسترش شهر تهران بر این کار نظارت می‌نمودند؛ اما در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۴ و با اصلاح تبصره ذیل ماده پنج قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی نحوه رسیدگی به طرح‌های تفصیلی در شهر تهران تغییر کرده و در اختیار اعضای محدودتری قرار گرفت که از ارکان مهم آن شهرداری بود. دبیرخانه نیز، بر خلاف رویه‌ی سابق (و حتی شهرهای دیگر که در سازمان مسکن و شهرسازی بود) در اختیار شهرداری قرار گرفت. در جدول «۲» مراحل تغییرات مذکور معرفی شده است.

شهرداری‌ها را طی شش ماه به مجلس تقدیم کند؛ ولی پس از ۳۰ سال هنوز این لایحه ارائه نشده است (هاشمی ۱۳۹۳). برخی سعی نموده‌اند به نحوی بلندمرتبه‌سازی را مناسب زندگی شهری بدانند؛ ولی مبانی پایداری محیطی با این استدلال مغایرت دارد. «کاهش انعطاف‌پذیری طبقات با افزایش ارتفاع ساختمان، یکی از چالش‌های موجود در حوزه‌ی بلندمرتبه سازی است» (سیدین و عقلی مقدم ۱۳۹۴).

۸-۱. گردش کار در کمیسیون ماده پنج شورای عالی شهرسازی و معماری

مطابق با ماده پنج قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری بررسی و تصویب طرح‌های تفصیلی در کمیسیون استانی بوده ولی تغییرات بعدی نقشه‌های تفصیلی اگر در اساس طرح جامع شهری مؤثر باشد؛ باید به تأیید شورای عالی برسد. (این موضوع باعث می‌شود اگر شهرداری بخواهد اقدام به تغییر اساسی و تخلف نماید برای اینکه تصویب آن در شورای عالی شهرسازی به مراتب سخت‌تر

جدول ۲. اعضای اصلی و ناظر در کمیسیون ماده پنج شورای عالی شهرسازی و معماری (مأخذ: نگارنده)

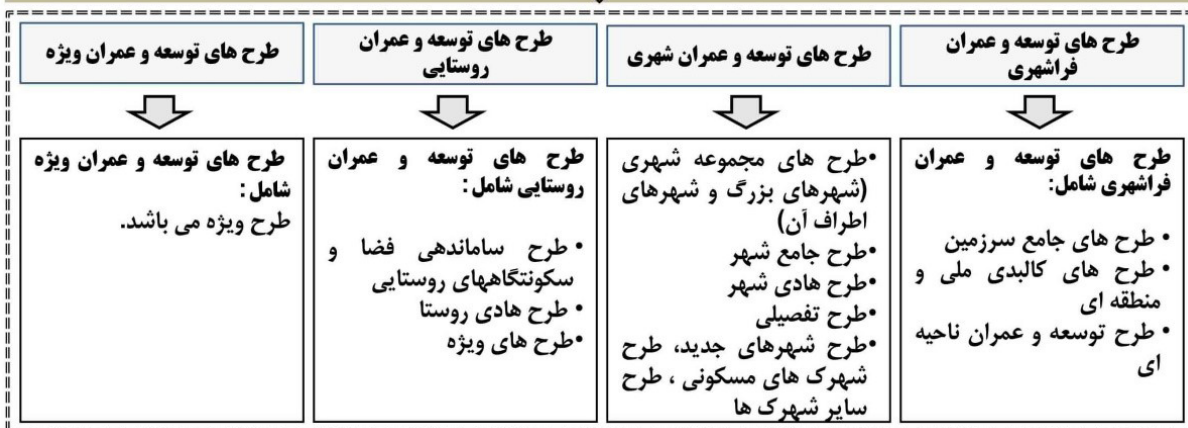
افراد مؤثر و اعضای کمیسیون ماده (۵) شورای عالی شهرسازی و معماری در تهران و کل کشور	
ریاست استاندار یا فرماندار کل به عضویت: رییس انجمن شهرستان - شهردار - نمایندگان وزارت فرهنگ و هنر - آبادانی و مسکن - نماینده مهندس مشاور تهیه‌کننده طرح	سال ۱۳۵۱ در کشور به غیر از تهران:
شورای عالی شهرسازی و معماری کشور و شورای نظارت بر گسترش شهر تهران	در تهران:
محل دبیرخانه کمیسیون در شهرداری و دبیر آن شهردار تهران و یا نماینده تام‌الاختیار او به عضویت نمایندگان وزراء مسکن و شهرسازی، کشور، نیرو (در حد معاونت مربوطه)، سرپرست سازمان حفاظت محیط زیست و شهردار تهران یا نماینده تام‌الاختیار او و رئیس شورای شهر تهران	سال ۱۳۶۵ در تهران:
به ریاست استاندار (و در غیاب وی معاون عمرانی استانداری) و با عضویت شهردار و نمایندگان وزارت مسکن و شهرسازی، وزارت جهاد کشاورزی و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی و همچنین رئیس شورای اسلامی شهر ذی‌ربط و نماینده سازمان نظام مهندسی استان (با تخصص معماری یا شهرسازی) بدون حق رأی	سال ۱۳۸۸ در کشور به جز تهران:
شهردار تهران (رئیس کمیسیون)، معاونین ذی‌ربط وزراء مسکن و شهرسازی، کشور، نیرو، جهادکشاورزی و معاونین رؤسای سازمان‌های حفاظت محیط زیست و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و همچنین رئیس شورای اسلامی شهر تهران بدون حق رأی، در صورت فقدان شورای اسلامی شهر در تهران، نماینده وزیر کشور در سایر شهرها نماینده معرفی شده از سوی استاندار به جای رئیس شورای اسلامی شهر	در تهران:
نکته: تا قبل از سال ۱۳۶۵ شورای عالی معماری و شهرسازی و شورای نظارت بر گسترش شهر تهران به عنوان نهاد حکومتی بر تصمیمات شهر تهران نظارت داشتند. از سال ۱۳۶۵ شهرداری تهران هم پیشنهاددهنده شد هم تصویب‌کننده و هم ناظر اجرا گردید.	
-شورای اسلامی شهرها که دارای حق رأی بودند پس از سال ۱۳۸۸ فقط ناظر و بدون حق رأی شدند. - در کمیسیون ماده پنج سازمان های نظام مهندسی به عنوان مجموعه تخصصی فقط ناظر بوده و حق رأی ندارد.	

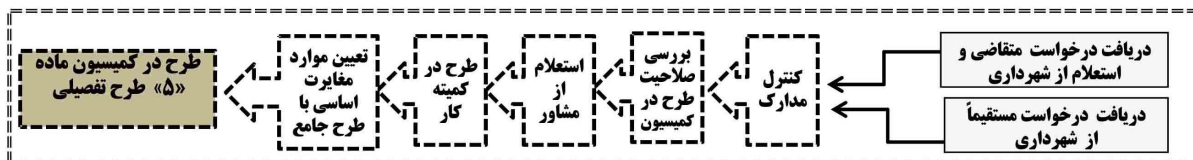
نهادی چون شهرداری یا شورای شهر موظف است موضوع را به «شورای شهرسازی و معماری استان» گزارش دهد تا در صورت بررسی و تصویب مغایرت های اساسی در این شورا گزارش آن به شورای عالی برای رأی گیری و تصویب نهایی ارسال شده و پس از تصویب در شورای عالی معماری و شهرسازی مراحل بعدی ممکن شود. فرآیند بررسی پرونده با تغییر اساسی یا غیراساسی در تصاویر ۷ و ۸ ذکر شده است. مرحله اول کنترل مدارک و دبیرخانه در کشور در اداره کل راه و شهرسازی صورت بوده که در تهران در شهرداری می باشد. در این میان سؤال مهم این است که: مغایرت های اساسی چیست و شورای عالی شهرسازی و معماری بر چه مبنایی مغایرت اساسی را تصویب می نماید؟

این موضوع هرچند تصمیم گیری را برای شهر تهران سریع تر نموده بود؛ ولی به همان اندازه جایگاه تصمیمات تخصصی را تنزل داده و در اختیار شهرداری قرار داد که خود براساس نیاز مالی، در برخی مواقع بیش از ۵۰٪ از درآمد خود را از این طریق کسب می نمود. مطابق با آنچه در «ماهنامه ی دانش شهر» ذکر شده؛ می توان اینگونه برداشت نمود که از درآمد ۸۳۵۰ میلیارد تومان پیش بینی شده سال ۱۳۹۰ حداقل ۵۷٪ درآمد شهرداری تهران از درآمد غیرپایدار بوده است (دانش شهر، ۱۳۹۱). در شرایط جاری در کمیسیون ماده پنج تهران جایگاه تصویب کننده و جایگاه ناظر و جایگاه درخواست دهنده یک مجموعه واحد قرار گرفته است؛ که نه در نظام حقوقی کشورها پذیرفتنی است و نه با اصول عدالت همراهی دارد. در نتیجه در فرآیند قانونی تصویب یک مغایرت اساسی

۱۳ نوع طرح توسعه و عمران شهرسازی در آیین نامه نحوه بررسی و تصویب طرح های توسعه و عمران محلی ، ناحیه ای ، منطقه ای و ملی توسعه و عمران شهرسازی و معماری کشور (مصوب ۱۳۷۸)

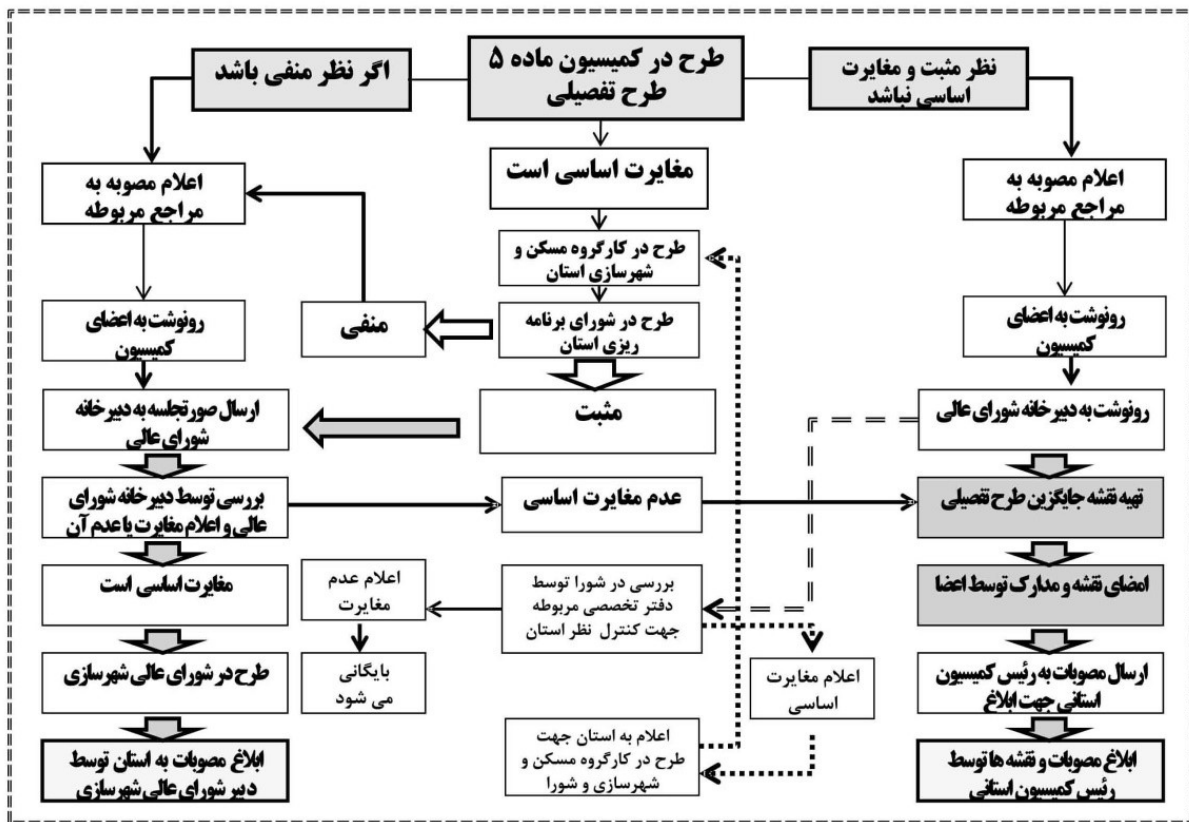

تصویر ۶. انواع طرح های توسعه و عمران از ملی تا محلی مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری (مأخذ: نگارنده)

تصویر ۷. مرجع و فرآیند دریافت پرونده ها جهت بررسی در کمیسیون ماده پنج طرح تفصیلی (مأخذ: از نگارنده)

تصویر ۸. فرآیند بررسی پرونده با تغییر اساسی یا غیراساسی در کمیسیون ماده ۵ و شورای عالی شهرسازی (مأخذ: نگارنده)

وظایف موازی به عهده دستگاه یا نهادها قرار داده اند نیز؛ زمینه بروز تخلفات را تسهیل می نمایند. بر طبق ماده ۸۰ قانون شوراهای اسلامی کشور: «مصوبات کلیه شوراهای موضوع این قانون در صورتی که پس از دو هفته از تاریخ ابلاغ مورد اعتراض قرار نگیرد؛ لازم الاجرا است (اصلاحی ۱۳۹۲/۱/۲۷). همچنین مطابق با ماده ۱۲ آئین نامه اجرایی تشکیلات، انتخابات داخلی و امور مالی شوراهای اسلامی شهرها، مصوبات شورا پس از ده روز از تاریخ ابلاغ قابل اجرا است؛ مگر آنکه ظرف مدت مزبور مسئولان اجرائی ذیربط به مصوبه اعتراض نمایند که در این صورت بر طبق ماده ۸۰ قانون شوراهای اسلامی کشور عمل خواهد شد. در خصوص مواد قانونی فوق الذکر سوالات ذیل مطرح می گردد که قانونگذار باید برای آن تعیین تکلیف نماید: - چنانچه شورا مطابق با روشی که در برخی از مواقع انجام می دهد مصوبات مشمول ماده «۸۰» قانون

در دستورالعمل تشخیص اساس طرح جامع شهر، مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۲۳ شورای عالی محتوای اصلی یا اساس طرح جامع شهر را (برای تشخیص تغییرات اساسی)، شامل مواردی چون چگونگی توزیع تراکم جمعیت، سرانه های مصارف مختلف و کاربری زمین، حفظ بنا و نماهای تاریخی و مناظر طبیعی و کلیات معماری سیمای شهری، بافت و ساختمان با توجه به سنن فرهنگی و ویژگی های اقلیمی و... بیان می نماید. مطابق تبصره ۲، همان طور که نقشه های تفصیلی توسط مهندسين مشاور تهیه می شود؛ مطالعات لازم برای بررسی تغییرات نیز بایستی بوسیله مهندسين مشاور یا وزارت مسکن و شهرسازی انجام شود. به عبارتی تغییر تراکم یک تغییر اساسی است که باید توسط مشاور شهرساز مجوز آن داده شود در کنار خالی بودن جایگاه فقهی-حقوقی در شورای عالی - که در گردش کار تصویر ۸ هم دیده می شود- قوانینی که

واسطه از طریق کمیسیون ماده پنج جزء مصوبات شورای عالی محسوب می‌گردند؛ در خصوص نمونه مذکور اگر شهرداری به مغایر بودن مصوبه شورا با ضوابط و مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری پی برد بر اساس کدام ماده قانونی (ماده «۸۰» قانون شوراها یا ماده «۷» قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری) باید عمل نماید؟

زمینه‌ی بروز تخلف و تداخل وظایف شورای شهر و دستگاه‌های مرتبط با شورای عالی شهرسازی در رابطه با برج‌های ۲۵ طبقه در محدوده‌ی بافت تاریخی شیراز اتفاق افتاد و فروش تراکم برای این دو برج باعث اشرف بر باغ و بافت تاریخی پیرامون گردید و فقط پیگیری متخصصین دانشکده‌ی معماری شیراز موجب کاهش عوارض گردید. برخی از روش‌های اعاده‌ی حقوق شهروندان در ادامه آمده است.

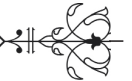
فوق‌الذکر خود را به سازمانهای مربوط ابلاغ ننماید (از جمله دبیرخانه «شورای شهرسازی و معماری استان») چگونه مسئولین اجرایی حداکثر ظرف دو هفته از تاریخ ابلاغ مصوبه می‌توانند اعتراض خود را به شورای اسلامی اعلام و درخواست تجدید نظر کنند و چه کسی هزینه‌های اجتماعی و مالی این حکم را می‌پردازد و چگونه می‌توان جلوی اجرای مصوبه را گرفت؟

از آنجاییکه مصوبات شوراها بر اساس شرایط مندرج در ماده «۸۰» قانون فوق‌الذکر برای شهرداری لازم‌الاجرا دانسته شده‌اند و همچنین بر اساس ماده «۷» قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، «شهرداری‌ها مکلف به اجرای مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران طبق مفاد ماده «۲» می‌باشند» و طرح‌های جامع شهری و ضوابط مربوط به آن به صورت مستقیم و طرح‌های تفصیلی و ضوابط مربوط به آن با

جدول ۳. فرایند بررسی پرونده برج‌های دوقلوی شیراز (مأخذ: نگارنده)

دستگاه یا نهاد	قسمتی از متن مصوبه
مصوبه شماره ۲۱۴ مورخ ۹۲/۱۲/۲۴ شورای شهر شیراز	و مستند به ماده ۷۱ اصلاحی قانون شوراها با دو فوریت طرح موافقت گردید. در قالب تنظیم توافق نامه با مالک پلاک ثبتی ۷۰۸۰/۲ واقع در بلوار کریم خان زند روبروی دانشگاه مهندسی، در عرصه سهمی مالک از پلاک مذکور (۸۰۰۰ متر مربع) بر اساس نظر کمیسیون ماده پنج قانون شورای عالی شهرسازی و معماری سطح اشغال ۳۵٪ و با تراکم ۴۶۰٪ وفق مقررات معمولی عوارض آن اخذ و برای مازاد ۳۶۰٪ تا ۲۵ طبقه بصورت تراکم ویژه طبق مصوبه شورای اسلامی شهر (تراکم مازاد طرح تفصیلی) عوارض آن محاسبه و وصول گردد.
پاسخ مورخ ۹۳/۲/۲۹ پژوهش‌های مجلس شورای شهر شیراز در موضوع مصوبه شورای شهر شیراز	و شهرداری در زمین سهمی خود از پلاک فوق با هر تعداد طبقات به صلاحدید می‌تواند ساخت و ساز نماید. توافقنامه مذکور می‌بایست دارای پیوست فرهنگی به همراه طرح معماری اسلامی ایرانی باشد. این مصوبه در صورت تصویب کمیسیون ماده پنج معتبر و نافذ می‌باشد (سایت الف، ۲۵ اردیبهشت ۹۳). در پاسخ به نامه شماره ۳/۱۵۱-الف مورخ ۱۳۹۳/۲/۲۰ به استحضار عالی (نماینده درخواست کننده جهت تهیه گزارش) می‌رساند، نظر به اینکه احداث برج‌های مذکور در طرح جامع دیده نشده است لذا صدور چنین مجوزی با طرح جامع مغایرت اساسی داشته و لازم است تا فرایند صدور مجوز از شورای عالی شهرسازی و معماری ایران طی شود.
	در نامه شورای اسلامی شیراز چنین اشاره شده که: «این مصوبه در صورت تصویب کمیسیون ماده ۵ معتبر و نافذ است» لذا در صورتی که «شورای شهرسازی و معماری استان» در جریان موضوع قرار گرفته باشد موظف است تا آنرا در مسیر قانونی تعریف شده قرار دهد. ولی جمله «شهرداری در زمین سهمی خود از پلاک فوق با هر تعداد به صلاحدید می‌تواند ساخت و ساز نماید» با هیچ ضابطه و معیار شهرسازی نمی‌تواند هماهنگ و سازگار شود.
	علی‌رغم اینکه اینکه در نامه شورای شهر اعلام شده که باید توافقنامه دارای پیوست فرهنگی باشد هنوز نسبت چنین ساخت و سازهایی با اهداف اعلام شده در مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی تحت عنوان «نظام‌نامه پیوست فرهنگی طرح‌های مهم و کلان کشور» مشخص نمی‌باشد زیرا که مطابق مصوبه طرح باید ضامن: «حفظ، تقویت و گسترش ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی و تعالی فضای فرهنگی کشور با اجرای مطلوب فعالیت‌ها و طرح‌های مهم اقتصادی، عمرانی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی» باشد
	و مطابق با ماده «۳» مصوبه: «پیوست فرهنگی با تکیه بر مبانی، ارزش‌ها و احکام اسلامی و اصول، اهداف و چشم‌انداز نقشه مهندسی فرهنگی ازجمله موارد ذیل تدوین می‌شود: هویت در ابعاد اسلامی، ایرانی و انقلابی... عدالت در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و...» (سایت الف، ۲۵/۹۳/۲).

۹. رصدگری متخصصین معمار و اصلاح مصوبات

مغایر با اصول شهرسازی

برای تظلم خواهی فردی یا اجتماعی و اصلاح مصوبات شورای عالی شهرسازی و یا کمیسیون ماده پنج روش های مختلفی وجود دارد که برای انجام هر کدام نیاز به گروه و هیأت اندیشه ورز و رصدگر می باشد. مصوبه مورخ ۹۲/۱۲/۲۴ شورای شهر شیراز در موضوع باغی است که در بافت تاریخی بوده و مقرر شده بود تا تخریب و دو برج دوقلوی ۲۵ طبقه در آن ساخته شود. در قسمت مهم آن مواردی ذکر شده که در جدول ۳ ذکر شده است. مصوبه ای که شورای شهر مصوب نموده بود با شکایت متخصصین معمار به مجلس شورای اسلامی گزارش و پاسخ مرکز پژوهش های مجلس در تاریخ ۹۳/۲/۲۹ شامل مواردی بود که در جدول ۳ مذکور است. در قسمتی از آن چنین آمده که عبارت «شهرداری در زمین سهمی خود از پلاک فوق با هر تعداد به صلاح دید می تواند ساخت و ساز نماید» با هیچ ضابطه و معیار شهرسازی نمی تواند هماهنگ و سازگار شود.

با توجه به حساسیتی که در جامعه ایجاد شده بود؛ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران گزارش احداث برج های دوقلو ۲۵ طبقه در بلوار زند شیراز را در جلسه مورخ ۹۳/۳/۱۹ خود مورد بررسی قرار داد و مقرر نمود با توجه به گزارش نمایندگان استانی و مجموع بحث های انجام شده و با در نظر گرفتن تثبیت حداکثری وضعیت فعلی باغ فرزانه و لحاظ اصول شهرسازی (منظر شهری) و منافع عمومی، نسبت به تغییر اساسی طرح فعلی در کمیسیون ماده پنج استان اقدام و طرح بازبینی شده با نگاه حداکثر نسبت ۳۰-۷۰٪ تثبیت باغ برای مردم شهر) و رعایت تراکم مسکونی محله مجاور را تهیه و به شورای عالی شهرسازی و معماری ارائه دهند.

«قوانین با هدف برقراری نظم، جهت زمینه سازی یک زندگی انسانی برای شهروندان و زیباسازی شهرها را دنبال می کنند. و در همه کشورها با دقت به مورد اجرا در می آیند. ولی به دلایلی با یک سلسله قانون شکنی ها، نظم استوار شهرسازی فرو ریخته که نتیجه ایجاد عوارض مخرب آن

شده است» (کاشانی، ۱۳۹۱).

۹-۱. خوداصلاحی در شورای عالی شهرسازی

در برخی از موارد، خود شورای عالی شهرسازی مصوبات شورا یا کمیسیون ماده پنج را که مغایر با طرح بالادستی می باشد را نقض و اصلاح نموده از جمله در مصوبه مورخ ۱۳۷۰/۲/۲ شورای عالی با عنوان «ملغی گردیدن تفویض پاره ای از اختیارات کمیسیون ماده ۵ به شهردار تهران» ذکر شده که صورتجلسات شماره ۹۰ و ۱۰۰ مورخ ۶۸/۷/۲۳ کمیسیون ماده پنج تهران - که پاره ای از اختیارات کمیسیون را به شهردار تهران تفویض نموده است - با نظر شورای عالی بشرح زیر تصویب شد: ۱- اختیارات کمیسیون ماده ۵ به هیچ وجه قابل تفویض نبوده و... هرگونه تغییر در طرح تفصیلی باید به تصویب اعضای کمیسیون ماده ۵ برسد... شورای عالی شهرسازی در تاریخ ۱۳۷۹/۹/۲۱ با پرداختن به دومصوبه مهم کمیسیون ماده پنج تهران، ضمن فاقد اعتبار دانستن مصوبه ۳۲۴، اعلام نمود مصوبه ای که سه سال قبل تحت عنوان مصوبه ۲۶۹ در کمیسیون ماده پنج مورد تصویب و به اجرا گذاشته شده است را؛ اصولاً یک مغایرت اساسی دانسته و در نتیجه با توجه به قانون که مغایرت های اساسی می بایستی توسط شورای عالی شهرسازی و معماری مورد بررسی و تصویب قرار گیرند؛ لازم است تا این مصوبه به شورا ارسال شود. صورتجلسه ۲۶۹ تاریخ مصوب ۱۳۷۶/۷/۸ کمیسیون ماده ۵ با موضوع رکود کارها نسبت به صدور مجوز افزایش تراکم ساختمانی در اراضی و املاک بین ۲ تا ۴ طبقه به ساختمان های مصوب طرح جامع افزوده بود.

جدول ۴. مصوبات شورای عالی شهرسازی که توسط خود شورا لغو و یا تصحیح شده (مأخذ: نگارنده)

مصوبه شورای عالی شهرسازی	قسمتی از متن مصوبه
مصوبه ۹۱/۲/۹ واگذاری اراضی دولتی وزارت راه و شهرسازی	۵- در زیر پهنه ۲۴۱R تراکم ساختمانی ۱۲۰٪ (یکصد و بیست) سطح اشغال حداکثر ۳۰٪ و حداکثر ۴ طبقه تعیین می‌گردد. ۶- کلیه اراضی دولتی متعلق به وزارت راه و شهرسازی، در پهنه بندی‌های طرح تفصیلی جدید شهر تهران جهت تأمین سیاست‌های وزارت مذکور به کاربری‌های R و M تبدیل می‌گردد، شهرداری تهران با همکاری دبیر شورای عالی شهرسازی و معماری ایران ظرف مدت ۲ ماه نسبت به تدقیق و لحاظ آن در نقشه‌های طرح تفصیلی جدید شهر تهران اقدام نمایند.
مصوبه شورای عالی پیرامون عدم انطباق طرح جامع تهران و طرح تفصیلی ۹۳/۶/۳	«شورای عالی شهرسازی و معماری در اجرای رهنمودهای مقام معظم رهبری در خصوص حفاظت از باغات و فضای سبز شهری و ... به منظور انطباق طرح تفصیلی با طرح جامع و محدود نمودن حداکثری جمعیت پذیری شهر تهران، در جلسه مورخ ۹۳/۶/۳ خود به شرح زیر (در رابطه با مصوبه ۹۱/۲/۴) تصمیم‌گیری نمود: بند یک مصوبه مورخ ۹۱/۲/۴ به شرح ذیل اصلاح می‌گردد... بند ۳ و ۴ مصوبه مذکور ملغی و به جای آن مطابق ضابطه زیر عمل میشود ... ۱-۴- سایر بندهای مصوبه مذکور ملغی می‌گردد».
مصوبه ۱۳۹۳/۸/۶ شورای عالی شهرسازی	هر گونه تصمیم‌گیری موردی برای بلندمرتبه سازی در کمیسیون ماده ۵ شهر تهران مغایر با ضوابط احداث ساختمانهایی شش طبقه و بیشتر مصوب ۱۳۷۷/۱۱/۵ متوقف و صدور پروانه در این خصوص منوط به رعایت ضوابط احداث ساختمانهایی بلند مرتبه مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری و اصلاحات بعدی آن می‌باشد.

افزایش پیدا کرده است. تحت تأثیر این ازدیاد تراکم، برای محله‌هایی که کشش ساخت ساختمان‌های پرتبقة را ندارند؛ تراکم بیش از اندازه اعمال می‌شود» (رستگار ۱۳۹۱). در سال‌های بعد و با حاکم شدن نگرش معطوف به رعایت اسناد بالادستی مصوبه ذکر شده در بالا مورد بررسی و اصلاح جدی قرار گرفت. برخی از موارد اصلاح تحت عنوان «مصوبه شورای عالی پیرامون عدم انطباق طرح جامع و طرح تفصیلی تهران» در ذیل جدول ۴ آمده است. مطابق مصوبه‌ی جدید، برخی از بندهای مصوبه مذکور ملغی گردید که این لغو مصوبه از جمله بند ۶ و تغییر کاربری زمین‌های ذخیره شهری در اختیار وزارت راه و شهرسازی را شامل شده است. در مصوبه‌ی دیگر نیز، با بلندمرتبه‌سازی بی‌ضابطه و افزایش تراکم مخالفت شده که در جدول ۴ آمده است.

۱۰. عدالت و اخلاق در مرحله‌ی تدوین مقررات

شهری و مرحله‌ی اصلاح آنها

در زمینه‌ی قانونگذاری، عالم حقوق دو وظیفه‌ی مهم به‌عهده دارد. در مرحله‌ی نخست باید بهترین و

مصوبه‌ی مهمی در زمینه طرح تفصیلی تهران وجود دارد که به گفته وزیر راه و شهرسازی یک شبه ۱۷٪ تراکم شهر تهران را بدون اینکه شرایط زیرساخت‌ها و ظرفیت شهر تهران برای جمعیت مذکور در نظر گرفته شود؛ افزایش داده است (سایت اقتصاد نیوز ۹۳/۶/۲۷). این مصوبه که به تاریخ ۹۱/۲/۴ صادر و در ۹۱/۲/۹ ابلاغ شده با ابلاغ افزایش بنا در همه مناطق و کاربری‌ها به تنهایی زمین‌های ذخیره شهری را (حدود ۱۰٪ اراضی ذخیره طرح جامع تهران در اختیار وزارت راه و شهرسازی) در معرض تغییر کاربری قرار داده بود. برخی از بندهای این مصوبه در جدول ۴ ذکر شده است. مطابق با گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس «براساس این مصوبه شورای عالی که ضمیمه‌ی طرح شده است کاربری کلیه زمین‌های وزارت راه و شهرسازی از پهنه سبز به مسکونی تبدیل شده و زیرپهنه‌های R111 و R112 و R121 به زیرپهنه R122 تبدیل شده است. با این تغییر پهنه‌ای، در محله‌ای که طرح تفصیلی ابتدایی (آنچه در شورای شهر تصویب شده بود) حداکثر سقف تراکم در آنجا را دو طبقه تعیین کرده بود؛ هم‌اکنون به پنج طبقه

«تضییع الاصول، ولتمسک بالغرور، و تاخیر الافاضل و تقدیم الاراذل»^۵ یعنی، اگر اصول ارزشی و اخلاق ضایع گردد؛ ظلم جایگزین عدل و خیانت جایگزین امانت، و انسان مغرور شود؛ افراد امین و فاضل، منزوی گردند و اشخاص بدسابقه و بداخلاق مصدر کار قرار گیرند؛ در آن صورت نظام سقوط می‌کند (جوادی آملی ۱۳۹۳، ۲۶۶) اصل عدالت موضوع مهمی در تدوین قوانین و مقررات معماری و شهرسازی می‌باشد؛ زیرا این اصل اجازه تضییع حقوق دیگران را نمی‌دهد «اذن قانونی، که گاه به اذن شرعی و اذن الهی نیز یاد می‌شود؛ در مواردی به کار می‌رود که اذن توسط قانونگذار داده شود؛ یکی از شرایط اذن‌دهنده اهلیت است ... و اهلیت، از شرایط اساسی اعمال حقوقی است...» (فصیحی‌زاده ۱۳۸۰، ۶۷). سؤال این است که آیا کمیسیون ماده پنج مجاز است با تغییر کاربری و یا به آنچه در اختیار او نبوده و اهلیت آن را ندارد اقدام نماید و مرجع رسیدگی چه نهادی می‌باشد؟

۱۰-۱. دیوان عدالت اداری و مصوبات کمیسیون

ماده پنج شورای عالی معماری و شهرسازی

در پاسخ به این سؤال که مردم چگونه در مقابل مصوباتی که با شرع یا قانون مخالف باشد امکان دادخواهی و شکایت دارند باید به دیوان عدالت اداری و ساختار آن اشاره نمود. برخی از سازمان‌های دولتی با وضع تصویب نامه‌ها و آیین نامه را از حدود اختیارات قانونی خود فراتر نهاده و از این طریق به حقوق اشخاص تجاوز می‌نمایند. از این رو برای نظارت و کنترل عملکرد سازمان‌های دولتی وجود مرجعی که ضامن اجرای عدالت و قانون در جامعه باشد احساس گردید. از این رو دیوان عدالت اداری با توجه به اصول ۱۷۱ و ۱۷۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در تشکیلات قوه قضائیه بوجود آمد. در قانون اساسی از دیوان عدالت اداری به عنوان یک مرجع دادرسی نام برده شده است. وظیفه این دیوان در دو محور خلاصه می‌شود. اول، رسیدگی به شکایات، تظلمات، اعتراضات شهروندان نسبت به مامورین واحدهای دولتی یا آیین‌نامه‌های دولتی و بازپس‌گیری حقوق آن‌ها. و دوم، فعالیت‌های دیوان عدالت اداری مانند دیوان عالی کشور ایجاد وحدت رویه قضایی

عدالانه‌ترین قواعد را بیابد. در این مرحله قانونگذار باید تمام عوامل محیط خارجی را با اجتماع خود مقایسه کند؛ و هنگام وضع قانون، اخلاق و مذهب و وضع سیاسی و اقتصادی و تاریخ ملت خود را از یاد نبرد. سپس آنها را به زبان حقوقی درآورد و چنان منظم سازد که هیچ ابهامی در اجرای آن باقی نماند. آنچه از مبانی مسئولیت در حقوق اسلام استنباط می‌شود آنست که هیچ زبانی نباید بدون جبران باقی بماند. همینکه زیان وارد شده ناروا و قابل انتساب به فعل زیانبار شخصی باشد؛ از نظر فقه اسلامی، آن شخص مسئول جبران خسارت وارده به زیان دیده است. در این فرمول کلی فرقی نمی‌کند که عامل زیان، شخص حقیقی باشد یا حقوقی. دولتی باشد یا غیردولتی. همینکه از نظر عرف بتوان اضرار ناروایی را به کسی نسبت داد؛ او ضامن جبران خسارت است (کاتوزیان ۱۳۸۲). اما وقتی این ضرر توسط دولت ایجاد شود؛ مسائل آن پیچیده می‌گردد.

در اصل ۱۷۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به فقط به مسئله تقصیر و اشتباه قاضی اشاره شده و در مورد سایر ارکان و کارکنان دولت حکمی پیش بینی نشده است. به موجب این اصل، «هرگاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص، ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می‌شود و در هر حال از متهم اعاده حیثیت می‌گردد». اگر چه این اصل فقط در خصوص تقصیر و اشتباه قضات بیان شده است؛ ولی با توجه به مبانی مسئولیت در اسلام باید معتقد بود که در اساس مسئولیت دولت، فرقی بین قضات و سایر عمال دولت نیست (عسگری ۱۳۸۶). در نظام اسلامی، همان طور که در صیانت و اخلاق اسلامی معیار، فضایل اخلاقی است، در جذب و جلب اعتماد مردم هم معیار، مسائل اخلاقی است. حضرت علی(ع) می‌فرماید: «یُسْتَدَلُّ عَلٰی ادبَارِ الدَّوْلِ بَارْبِعَةٍ» یعنی اگر انسان خواست ببیند نظامی می‌ماند یا سقوط می‌کند؛ چهار معیار را باید بررسی کند که عبارتند از:

باشد مصوبه مذکور خلاف موازین شرع نمی‌باشد. از جهت مغایرت مصوبه با قانون، مرجع تشخیص، آن دیوان محترم است» (سایت دیوان عدالت اداری).

در برخی از مواقع در موضوع مصوبات شورای عالی شهرسازی شاکی خصوصی وجود دارد که منجر به ابطال مصوبه یا قسمتی از آن توسط دیوان عدالت اداری شده است. به‌عنوان نمونه دیوان عدالت اقدام به ابطال رأی شورای عالی شهرسازی که در قسمتی از مصوبه (در جهت فراهم شدن زمینه گرفتن جریمه از خاطیان ورود به اختیارات دادگاه نموده)، چنین ذکر شده است:

رأی دیوان عدالت اداری در مورد ابطال بندهای ۱ و ۴ ماده ۵ و ماده ۶ و تبصره یک ماده ۶ مصوبه شماره ۳۱۰،۳۳۵ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (۴۳۳)، نقل از شماره ۱۵۹۳۲-۱۳۷۸،۸،۱۳ روزنامه رسمی: د - نظر به اینکه رفع اثر از دستور مراجع قضائی مبنی بر توقیف عملیات ساختمانی در دعای مطروحه از طرف اشخاص ثالث منوط به تصمیم و دستور مراجع قضائی ذیصلاح است؛ لذا آن قسمت از مفاد ماده شش مصوبه که اطلاق آن مفهوم جواز رفع توقف ادامه عملیات ساختمانی متوقف «که به دستور مراجع قضائی متوقف گردیده‌اند» بدون رسیدگی و اتخاذ تصمیم مقتضی از سوی مراجع قضایی است مخالف مقررات قانونی مربوط به تکالیف و اختیارات مراجع قضایی و خارج از حدود اختیارات شورای عالی شهرسازی تشخیص داده می‌شود و به استناد قسمت دوم ماده ۲۵ قانون دیوان عدالت اداری عبارت (رفع توقف از ادامه عملیات اجرایی ساختمان‌های مذکور که بنا به شکایت اشخاص ثالث و دستور مراجع قضائی عملیات اجرایی آنها متوقف گردیده است) از متن ماده ۶ مصوبه ابطال می‌گردد.

با توجه به تداخل وظایف دستگاه‌ها و لزوم اطلاع از دستوراتی که هرکدام در تقابل با یکدیگر صادر می‌نمایند؛ این سؤال مهم مطرح شده که در نظام متنوع مدیریت شهری چگونه می‌توان بر اطلاعات مرتبط با امور شهری کنترل و مدیریت داشت؟

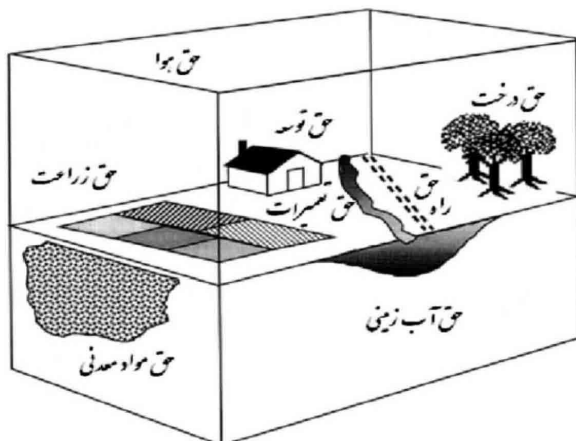
۱.۱. نظام هماهنگ اطلاعات در مدیریت شهری

دسترسی سریع و دقیق به اطلاعات همواره یکی از

است (حقوق شهروندی ۱۳۸۸، ۱۳۳-۱۲۹). هم‌اکنون دیوان عدالت اداری در موارد خاصی که از جنبه‌ی مطابقت با شرع یا قانون شکایتی مطرح شود؛ برای مطابق با شرع بودن مصوبات شورا و مصوبات کمیسیون ماده پنج (که ممکن است سال‌های زیادی مورد عمل باشند)؛ از شورای نگهبان استعلام می‌نماید که این موضوع ضرورت اصلاح ساختار شورای عالی شهرسازی و معماری را بیشتر نشان می‌دهد. در زمان تصویب قوانین مجلس شورای اسلامی، نهاد مشخصی (شورای نگهبان) بر شرعی و حقوقی بودن آنها و عدم تناقض با قوانین فرادستی نظارت دارد. ولی خلأ این موضوع در شورای عالی، توان علمی و حقوقی این شورا را کاهش داده و موجب شده تا بسیاری از مصوبات آن علاوه بر داشتن تناقض با شریعت اسلامی، با خود مصوبات نیز در تناقض باشد. این موضوع اهمیت تقویت نهاد حقوقی شورای عالی شهرسازی و معماری را نیز نشان می‌دهد. به‌عنوان نمونه با مطالعه نامه استعلام دیوان عدالت اداری مورخ ۱۳۹۱/۱۲/۱۲ و پاسخ فقهای شورای نگهبان به استعلامات رییس دیوان عدالت اداری مورخ ۹۲/۰۴/۰۱ مشخص می‌شود موضوع مربوط به ۱۵ سال قبل است. در صورتی که مجموعه‌ای همانند شورای نگهبان در ساختار شورای عالی شهرسازی تعریف شده بود؛ موضوعات هم از نظر مطابقت با شرع و قانون فرادستی کنترل می‌شد. در موضوعی که در ذیل آمده شورای نگهبان شرعی بودن را موکول به اختیار قانونی کمیسیون ماده پنج در انجام این کار نموده است سؤال این است که آیا اختیار قانونی کمیسیون ماده پنج یا شهرداری در موضوعی مانند تراکم‌فروشی مجوز شرعی بودن آن می‌شود؟

رأی مذکور چنین است: «موضوع بند یک صورتجلسه شماره ۲۵ مورخ ۱۱/۱۱/۱۳۷۴ کمیسیون ماده پنج شهرستان اسلامشهر، در جلسه ۰۱/۰۴/۱۳۹۱ فقهای معظم شورای نگهبان مورد بحث و بررسی قرار گرفت که نظر فقهاء به شرح ذیل اعلام می‌گردد: در صورتی که کمیسیون ماده پنج مطابق قانون، اختیار جعل واگذاری بلاعوض مقداری از ملک اشخاص به شهرداری را داشته

تصویر ۹. شماتیک قطعه کاداستری و حقوق مالکیت
(مأخذ: میرباقری و همکاران)

۱۲. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

اخلاق اسلامی به منزله‌ی یکی از عناصر زیرساخت تمدن ایران اسلامی نقش راهبردی ایفا کرده‌است. پاک‌ی وجدان، تأمین سلامت روح و جسم، و رفع نقیصه‌های بشری با اخلاق است. ولی اداره‌ی زندگی اجتماعی را حقوق به‌عهده دارد. به نظر بسیاری از حکیمان، مبنای اصلی حقوق، عدالت است. یعنی قانونگذار باید از قواعد عدالت پیروی کند. بروز تخلفات فراوان در شهرسازی و معماری کشور در کنار تبدیل باغات و مزارع به کاربری مسکونی، تجاری و... ناشی از بسترسازی غلطی است که زمینه آن با مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری و کمیسیون ماده پنج فراهم شده است. برای اصلاح فرهنگ عمومی که به قوانین و مقررات شهرسازی و معماری احترام گذاشته شود؛ ابتدا بایستی این چارچوب و عوامل شکل‌دهنده‌ای که خرید و فروش تخلفات را جنبه قانونی بخشیده اصلاح گردد. از مهمترین دستاوردهای این مقاله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. ایجاد نهاد فقهی-حقوقی در شورای عالی شهرسازی؛ هم‌اکنون دیوان عدالت اداری در موارد خاصی که از مصوبات شکایتی مطرح شود؛ برای مطابق با شرع بودن مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری و مصوبات

مهمترین ابزارها در مدیریت توسعه پایدار بوده است. در ایران با توجه به گستردگی سطح و همچنین پراکندگی مناطق شهری و روستایی نیاز به دسترسی به اطلاعات بیشتر احساس می‌کند. نقشه‌های کاداستر یکی از مهمترین منابع اطلاعاتی است که هر کشور برای برنامه‌ریزی در جهت توسعه به آنها نیاز دارد. به علت عدم درک درست از کاداستر و میزان اهمیت آن در کنار مدیریت و استفاده از نرم‌افزارهای نامناسب، طرح کاداستر منتج به نتیجه‌ای نشده است. کاداستر را به تعیین حدود قطعات اراضی و املاک به تفکیک مالکیت تعریف نموده‌اند که امکان به‌روزآوری اطلاعات در آن مهیا باشد. از نظر حقوقی کاداستر نظامی است که هدف از آن تعیین محدوده‌های مالکیتی به همراه اطلاعات مالکیتی و حقوقی آن ملک است. کاداستر به انواع مختلفی تقسیم می‌شود که عبارتند از کاداستر ملکی یا حقوقی، کاداستر ملکی شهری، کاداستر ملکی زراعی (مرزهای مزارع)، کاداستر مالی (مالیاتی)، کاداستر سیاسی (جغرافیایی، آبی و جامع) (میرباقری و همکاران ۱۳۹۰، ۴۰-۳) با تصویب قانون جامع حدنگار (کاداستر) در سال ۱۳۹۳ تلاش جهت ایجاد حساسیت در جامعه توسط نویسندگان و محققین جهت انجام و اجرای آن می‌تواند به یک خواسته حقیقی و جدی مردم تبدیل شود؛ تا امکان انتظام‌بخشی به برنامه‌های مالی و ملی و همچنین پایش برنامه‌ریزی شهری ممکن گردد. مطابق با ماده ۲ آئین‌نامه‌ی اجرائی این قانون مصوب سال ۱۳۹۵: «سازمان ثبت اسناد و املاک کشور موظف است در راستای تحدید حدود و تثبیت موقعیت املاک در نظام جامع اطلاعات و املاک حدنگار کشور، نسبت به ایجاد شبکه‌ی جامع جهت تحدید حدود املاک، تحت سیستم کاداستر اقدام نماید». با توجه به مدت زمان ۵ ساله‌ای که در قانون تعیین شده در صورت انجام این کار مشکلات زیادی که در قالب زمین‌خواری و تخلفات ملکی مالکین یا شهرداری‌ها در نظام کشور ریشه دوانده در مرزهای شفافیت قرار می‌گیرد. آیا چنین امری در کشور قابل انجام می‌باشد؟

۳. احیای شورای نظارت بر گسترش شهر تهران: تعطیلی شورای نظارت بر گسترش شهر تهران از مواردی بود که امکان تصمیم در سطح ملی را برای پایتخت کشور در حد یک کمیسیون درون شهری تقلیل داد. لذا لازم است این شورا مجدداً در نهاد ریاست جمهوری احیا و مصوبات آن توسط این نهاد به دستگاه‌های اجرایی ابلاغ شود.

۴. ارتباط نهاد نظریه پرداز و دستگاه‌های دولتی: لازم است تا مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری و مصوبات کمیسیون ماده پنج شهرها در دانشکده‌های معماری بصورت سالیانه در ترم درسی یا کارگاه دانشجویان ارشد و دکترا مورد نقد و بررسی قرار گیرد (متخصصین رصدگر و اندیشه ورز) و همانند اولین جلسات کمیسیون‌های شورای عالی، رئیس دانشکده معماری و شهرسازی بعنوان عضو ناظر در جلسات مذکور شرکت نماید.

۵. ورود هیأت اندیشه‌ورز و رصدگر بسیج اساتید به شورای عالی: با توجه به تجربه‌ی موفق سازمانی بسیج، مسئولیت تشکیل هیأت اندیشه‌ورز و هیأت رصدگر در حوزه‌های معماری و شهرسازی به عهده‌ی بسیج اساتید و دانشجویان باشد. بدینوسیله امکان حضور عضو ناظر متخصص و مردمی در شورای عالی مقدور می‌گردد.

۶. ارتباط حوزه‌های تخصصی مجلس و دولت: همکاری مراکز قانونگذاری از جمله مرکز پژوهش‌های مجلس با دبیرخانه‌ی شورای عالی شهرسازی جهت عدم تصویب قوانین موازی و متداخل ضرورت دارد. این موضوع در قالب کارهای پژوهشی مشترک می‌تواند جنبه‌ی عینی یابد.

۷. کاهش جرم با کنترل تراکم‌فروشی و برج‌سازی: «از قرن‌ها پیش دانشمندان دریافته بودند که جامعه‌ی شهری بیش از جامعه‌های دیگر، وقوع جرم و خشونت را تسهیل می‌نماید. تحقیقات مابین ساختمان‌های بلندمرتبه و کوتاه نشان می‌دهد که میزان جرم و جنایت در ساختمان‌های بلندمرتبه بسیار بیشتر می‌باشد. روند ساخت‌وساز و تراکم‌فروشی کنونی جامعه را به سمت ناامنی و بزهکاری پیش برده که باید به نحو مؤثری پدیده‌ی تراکم‌فروشی توسط نهاد قانونگذار کنترل شود.

۸. بازگشت به اصول و حدود اسلامی با حفظ حرائم: از

کمیسیون ماده پنج - که ممکن است از سال‌های گذشته مورد عمل بوده‌اند - از شورای نگهبان استعلام می‌نماید در برخی از موارد اختیارات قانونی کمیسیون ماده پنج بعنوان دلیل شرعی بودن آن اعلام شده که البته واضح است که این اختیارات محل اشکال بوده و اختیارات ضرورتاً مجوز شرعی بودن آنها نمی‌باشد. با توجه به نتایج اقتصادی کشور که مقدار مهمی از آن از کارکرد بانک‌ها حادث شده است؛ موضوع ایجاد نهاد فقهی در دستگاه‌های مهمی از جمله شورای عالی بانکی و شورای اقتصاد در دولت و مجلس مطرح شده است. لذا، پیشنهاد می‌شود با توجه به جایگاه مهم شورای عالی شهرسازی و معماری در راستای تهیه و تدوین مصوباتی که در انطباق با قواعد فقهی - حقوقی شریعت اسلامی باشند، شورای فقهی - حقوقی با حضور کارشناسان و متخصصان حقوق اسلامی و فقه معماری و شهرسازی در شورای عالی شهرسازی تشکیل شده و با توجه به اینکه هم‌اکنون تصمیمات شورای عالی شهرسازی با حداقل ۶ رأی معتبر خواهد بود؛ شورای فقهی شهرسازی و معماری با سه فقیه و سه حقوقدان موظف باشد تا همه مصوبات شورای عالی را قبل از ابلاغ تأیید نمایند.

۲. انتقال دبیرخانه و دبیری کمیسیون ماده پنج تهران به وزارت راه و شهرسازی: تقابلی که مابین شورای عالی شهرسازی و معماری و کمیسیون ماده پنج تهران صورت گرفته و در سال‌های بعد از دهه ۸۰ ادامه پیدا نمود؛ نشان می‌دهد که خروج کمیسیون ماده پنج تهران از مجموعه وزارت راه و شهرسازی و سپردن دبیری و دبیرخانه آن به شهرداری تهران تجربه ناموفقی است که هزینه‌های زیادی را بر ساختار و نظام شهرسازی تهران وارد می‌نماید. لذا برای تنظیم روابط مابین پیشنهاددهنده، تصویب‌کننده و ناظر که هم‌اکنون در اختیار شهرداری است بایستی دبیر و دبیرخانه کمیسیون ماده پنج تهران همانند سال‌های قبل از ۱۳۶۵ و همچنین سایر شهرهای کشور به وزارت راه و شهرسازی انتقال داده شود. این اصلاح موجب می‌شود امکان نظارت بر تغییرات طرح جامع و تفصیلی به نحو مؤثری در تهران نیز فراهم شود.

حلالی را حرام نکند. انسان‌ها در سایه‌ی تهذیب اخلاق آزاد می‌شوند؛ لذا هیچ قاعده و قانونی در حوزه زندگی شهری نباید رذایل اخلاقی را رشد دهد و فضایل اخلاقی چون توجه به حلال و پرهیز از حرام را در نزد مردم کوچک و حقیر جلوه دهد.

انجا که بالاترین حرم‌ها، حرم انسان مسلمان است و این حرم حقی روشن بر گردن تمامی افراد جامعه اسلامی بوده و حرام است به آن تعرض شود؛ قانونگذاران امور شهری وظیفه دارند که قوانین را چنان تدوین نمایند که با موازین اسلامی و احکام آن مغایر نبوده؛ حرامی را حلال نسازند و

پی‌نوشت

۱. professional ethics
۲. علی(ع)، نقل در عبدالحمید معادبخواه، فرهنگ آفتاب، ۲۳۹۲؛ همچنین ر. ک: به مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۳۲، باب ۱، روایت ۲.
۳. Regles Constructives.
۴. Regles Normatives.
۵. شرح غرور الحکم، ج ۶، ص ۴۵۰.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه‌ی ناصر مکارم شیرازی، ۱۳۷۴. تهران و قم: دارالقرآن کریم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
۲. اصغری، سیدمحمد. ۱۳۸۸. عدالت به مثابه «قاعده»، همراه با قواعد: «لا ضرر»، «لا حرج»، «عدل و انصاف» و... . تهران: اطلاعات.
۳. بحرینی، نسری. ۱۳۸۹. مبانی اخلاقی آزمون‌سازی در نظام آموزشی ایران. چاپ در کتاب «اخلاق کاربردی در ایران و اسلام»، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم.
۴. بصیرت، میثم، و مهدی حسینی دهقانی. ۱۳۹۵. رهبافت نظریه‌ی بازی در تحلیل بازی‌های قدرت شهری: تحلیلی بر فرآیندهای ساخت‌وساز در کلانشهر تهران. هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی ۲۱ (۱): ۹۱-۱۰۰.
۵. جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۸۴. شریعت در آئینه معرفت. قم: اسراء.
۶. جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۹۳. تفسیر موضوعی قرآن کریم، مبادی اخلاق در قرآن. قم: اسراء.
۷. چیتیک، ویلیام. ۱۳۸۴. عوالم خیال ابن عربی و مسئله اختلاف ادیان. ترجمه‌ی کاکایی. تهران: هرمس.
۸. رستگار، ابراهیم. ۱۳۹۱. درآمدی بر طرح تفصیلی تهران، معاونت زیربنایی مجلس شورای اسلامی. قابل دسترس در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۹. شیخی، محمد. ۱۳۸۰. طرح جامع تحقیقات شهرسازی و معماری ایران. مرکز تحقیقات معماری و شهرسازی وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۰. عبدالستار عثمان، محمد. ۱۳۷۶. مدینه اسلامی. ترجمه‌ی علی چراغی. تهران: امیرکبیر.
۱۱. عسگری، یدالله. ۱۳۸۶. قابل دسترسی در سایت حقوق: <http://hoghough85.blogfa.com>
۱۲. علی‌آبادی، محمد. ۱۳۸۰. تأثیر فرهنگ اسلامی بر معماری خانه و محله. مرکز تحقیقات معماری و شهرسازی وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۳. علی‌آبادی ۱، محمد، و سید مجید هاشمی طغرالجردی. ۱۳۸۹. حریم بصری در فرهنگ ایران اسلامی و تأثیر آن در طراحی و ساخت خانه در شهر کرمان. چاپ در کتاب اخلاق کاربردی در ایران و اسلام، پژوهشکده مطالعات فرهنگی وزارت علوم.
۱۴. علی‌آبادی ۲، محمد، و سیدمجید هاشمی طغرالجردی. ۱۳۸۹. ضرورت رویکردی نو به قوانین و مقررات معماری اسلامی. نشریه علمی-پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران (۱): ۶۷-۷۶.
۱۵. فصیحی‌زاده، علیرضا. ۱۳۸۰. اذن و آثار حقوقی آن. مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی پژوهشکده فقه و حقوق. قم: بوستان کتاب.
۱۶. قراملکی، احد فرامرز. ۱۳۸۵. روش‌شناسی مطالعات دینی (تحریری نو). مشهد: انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
۱۷. قراملکی، احد فرامرز. ۱۳۸۷. درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای. تهران: سرآمد.
۱۸. قراملکی، احد فرامرز، و محمد جواد فلاح. ۱۳۸۹. نقش راهبردی رساله الحقوق امام سجاد(ع) در اخلاق کاربردی. چاپ در کتاب «اخلاق کاربردی در ایران و اسلام»، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم.
۱۹. قوه قضائیه، معاونت آموزش. ۱۳۸۸. حقوق شهروندی در امور حقوق عمومی. انتشارات جنگل.
۲۰. کاشانی، سیدمحمد. ۱۳۹۱. حقوق مالکانه در پرتو مقررات شهرسازی. تحقیقات حقوقی (۷۵): ۷-۵۰.

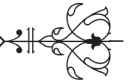

۲۱. کاتوزیان، ناصر. ۱۳۷۶. مقدمه‌ی حقوق. تهران: شرکت سهامی انتشارات.
۲۲. کاتوزیان، ناصر. ۱۳۸۲. الزام‌های خارج از قرارداد: ضمان قهری، جلد اول و دوم. انتشارات دانشگاه تهران.
۲۳. کاتوزیان، ناصر. ۱۳۸۴. کلیات حقوق، نظریه‌ی عمومی. تهران: شرکت سهامی انتشارات.
۲۴. کاتوزیان، ناصر. ۱۳۸۶. دوره‌ی مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت. تهران: میزان.
۲۵. کاتوزیان، ناصر. ۱۳۸۷. قانون مدنی در نظم کنونی. تهران: دادگستر.
۲۶. گروت، لیندا، و دیوید وانگ. ۱۳۸۴. روش‌های تحقیق در معماری. ترجمه‌ی علیرضا عینی‌فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۷. لائوسون، برایان. ۱۳۸۷. طراحان چگونه می‌اندیشند. ترجمه‌ی حمید ندیمی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۲۸. مطهری، مرتضی. ۱۳۸۸. مجموعه آثار. تهران: صدرا، و سی‌دی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.
۲۹. میرباقری، وهب، مهران نصیری، و اسماعیل حسنیپور. ۱۳۹۰. بررسی فنی کاداستر. معاونت زیربنایی مجلس شورای اسلامی، قابل دسترس در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. <http://rc.majlis.ir>
۳۰. نصر، سیدحسین. ۱۳۷۵. جوانان مسلمان و دنیای متجدد. تهران: طرح نو.
۳۱. نصر، سیدحسین. ۱۳۸۴. مسلمان امروزی و دگرگونی معماری محیط شهری اسلامی. ترجمه‌ی مهدی عباس زاده. آبادی (۴۸): ۴۶.
۳۲. نقره‌کار، عبدالحمید، علی محمد رنجبر کرمانی، و مهدی حمزه نژاد. ۱۳۸۷. درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی. تهران: دفتر معماری و طراحی شهری وزارت مسکن و شهرسازی.
۳۳. نوحی، حمیدرضا. ۱۳۸۴. قواعد فقهی در آثار امام خمینی(ره). تهران: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)).
۳۴. هاشمی طغرالجردی، سید مجید، و محمدرضا فارسیان. ۱۳۹۳. تعیین تراکم ساختمانی و تراکم فروشی. معاونت زیربنایی مجلس شورای اسلامی. قابل دسترس در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. قابل دسترس در: <http://rc.majlis.ir>
۳۵. هاشمی طغرالجردی، سیدمجید. ۱۳۹۶. طرح پژوهشی «آسیب‌شناسی ضوابط و مقررات معماری و شهرسازی معاصر، نمونه موردی: بررسی ضوابط و مقررات مرتبط با حریم و منظر خانه‌های کرمان». اداره کل راه و شهرسازی کرمان.

References

1. *The Holy Quran*.
2. Abdol Sattar Osman, Mohammad. 1997. *Islamic Medina*. Translated by Ali Charghi. Tehran: AmirKabir.
3. Ali Abadi, Mohammad. 2001. *The Impact of Islamic Culture on Home and Neighborhood Architecture*. Department of Architectural and Urban Studies. Ministry of Housing and Urban Development.
4. Aliabadi, Mohammad 1, and Seyed Majid Hashemi Toghro-l- Jerdi. 2010. *The Visual Freedom in Iranian Culture and its Impact on the Design and Construction of Houses in Kerman*. In *Applied Ethics in Iran and Islam*, Research Institute for Cultural Studies of the Ministry of Science.
5. Ali Abadi, Mohammad 2, and Seyed Majid Hashemi Toghro-l- Jerdi. 2010. The Necessity of a New Approach to the Laws and Regulations of Islamic Architecture. *Scientific-Research Journal of the Iranian Architecture and Urban Science Association (1)*: 67-76.
6. Almond, Brenda. 1998. *Applied Ethics, Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London and New York: Routledge.
7. Asgari, Yad Allah. 2007. File is available at <http://hoghough85.blogfa.com>.
8. Asghari, Seyed Mohammad. 2009. *Justice as a Rule, along with the Rules: "La Zarar", "Justice and Justice"*. Tehran: Ettelaat.
9. Bahreini, Nasrin. 2010. *The Ethical Basis of Testing in Iranian Educational System*. In "Applied Ethics in Iran and Islam", Research Institute for Cultural and Social Studies of the Ministry of Science.
10. Basirat, Meisam, and Mehdi Hosseini Dehaghani. 2015. The Game Theory Approach in the Analysis of Urban Power Games: An Analysis of the Construction Processes in Tehran Metropolis. *Honar-ha-ye-Ziba Memari-va-Shahrsazi 21(1)*: 91-100.
11. Beauchamp, T.L. 2005. *The Nature of Applied Ethics*. In *A Companion to Applied Ethics*, R.G. Edited by Frey and Christopher heath Wellman. Oxford: Blackwell.
12. Chitic, William. 2005. *Ibn Arabi's Realms and Religious Differences*. Translated by Kakai. Tehran: Hermes.
13. Fasihzadeh, Alireza. 2001. *Permissions and Legal Impacts*. Center for Islamic Studies and Research, Institute of Jurisprudence and Law. Qom: Bostan-e Ketab.
14. Gharamlaki, Ahad Faramarz. 2005. *Methodology of Religious Studies (New Writing)*. Mashhad: Razavi Islamic Sciences University Press.

15. Gharamlaki, Ahad Faramarz. 2008. *An Introduction to Professional Ethics*. Tehran: Sarahmad Publications.
16. Gharamlaki, Ahad Faramarz, and Mohammad Javad Fallah. 2010. *The Strategic Role of Imam Sajjad (pbuh) in Applied Ethics*. In "Applied Ethics in Iran and Islam", Research Institute for Cultural and Social Studies of the Ministry of Science.
17. Gifford, R. 1998. *Environmental Psychology: Principles and Practice*. Privacy and Human Behavior, Allyn and Bacon.
18. Hansson, M. G. 2008. *The Private Sphere: An Emotional Territory and its Agent, Respect for Private Life as a Complement to the Consent*. Sweden: Uppsala University.
19. Hashemi Toghroor-l-jerdi, Seyed Majid, and Mohammadreza Farsian. 2014. *Determination of Construction Concentration and Consolidation*. Deputy of the Islamic Consultative Assembly. Available at the Center for Research in the Islamic Consultative Assembly. <http://rc.majlis.ir>
20. Hashemi Toghroor-l-jerdi, Seyed Majid. 2017. *Research Project "Pathology of Contemporary Architecture and Urban Planning and Criteria: A Case Study in Reviewing the Criteria and Regulations Related to Landscape of Kerman Houses"*. Kerman Road and Urban Planning Office.
21. Grote, Lynda, and David Wang. 2005. *Research Methods in Architecture*. Translated by Alireza Einifar. Tehran: Tehran University Press.
22. Javadi Amoli, Abdollah. 2005. *Sharia in the Mirror of Knowledge*. Qom: Isra.
23. Javadi Amoli, Abdollah. 2014. *Thematic Commentary of the Holy Qur'an: The Principles of Ethics in Qur'an*. Qom: Isra.
24. Judiciary, Deputy of Education. 2009. *Citizenship Rights in Public Law*. Jangal Publication.
25. Kashani, Seyed Mahmoud. 2012. Ownership Rights in the Light of Urban Planning. *Recherche Juridique (75)*: 7-50.
26. Katouzian, Naser. 1997. *Introduction to Law*. Tehran: Entesahrat Stock Company.
27. Katouzian, Naser. 2003. *Non-Contractual Obligations: Compulsory Insurance. Vol 1 & 2*. Tehran: Tehran University Press.
28. Katouzian, Naser. 2005. *Law Principles, General Theory*. Tehran: Entesahrat Stock Company.
29. Katouzian, Naser. 2007. *Primary Civil Law: Property and Ownership*. Tehran: Mizan.
30. Katouzian, Naser. 2008. *Civil Code in Current Order*. Tehran: Dadgostar.
31. Lawson, Bryan. 2008. *How Designers Think*. Translated by Hadi Nadimi. Tehran: Shahid Beheshti University Press.
32. Mirbagheri, Vahab, Mehran Nasiri, and Ismaeel Hassanpour. 2011. *Technical Review of the Cadaster. Deputy of the Islamic Consultative Assembly*, Available at the Website of Research in the Islamic Consultative Assembly <http://rc.majlis.ir>.
33. Motahari, Morteza. 2009. *Collection of Works*. Tehran: Sadra, and Cd Product of Computer Research Center of Islamic Sciences.
34. Nasr, Seyed Hossein. 1996. *Muslim Youth and Modern World*. Tehran: Tarhe No.
35. Nasr, Seyed Hossein. 2005. Modern Muslims and the Transformation of the Architecture of the Islamic Urban Environment. Translated by Mahdi Abbaszadeh. *Abadi (48)*: 46.
36. Noohi, Hamidreza. 2005. *Laws of Jurisprudence in the Works of Imam Khomeini (RA)*. Tehran: Orouj (Affiliated with the Institute for the Regulation and Publication of Imam Khomeini's Works).
37. Rastegar, Ibrahim. 2012. *Income on the Detailed Plan of Tehran*. The Deputy of the Islamic Consultative Parliament. Available at the Center for Research in the Islamic Consultative Assembly.
38. Sheikhi, Mohammad. 2001. *Comprehensive Urban Design and Architecture Research Plan of Iran*. Architectural and Urban Development Research Center, Ministry of Housing and Urban Development.
39. Noghrekar, Abdolhamid, Ali Mohamad Ranjbar Kermani, and Mehdi Hamzenezhad. 2008. *An Introduction to Islamic Identity in Architecture and Urban Development*. Tehran: Architecture and Urban Design Office, Ministry of Housing and Urban Development.

Managing Director: vice chancellor for
research-Iran University of Science and Technology

Editor-in-chief: Mohsen Feizi

Administrative Director:

Samaneh Taqdir

Administrative assistant:

Zahra Kashanidoust

Persian literary Editor: Sara Motevalli

English literary Editor: MohamadReza Atee Hamedani

Editorial Board Members:

Seyyed Gholam Reza Eslami: Associate Professor,
Tehran University

Hasan Bolkhari: Associate Professor, Tehran University

Mostafa Behzadfar: Professor,

Iran University of Science and Technology

Mohammad Reza Pourjafar: Professor,

Tarbiat Modares University

Mahdi Hamzeh Nejad: Assistant Professor,

Iran University of Science and Technology

Esmail Shieh: Professor, Iran University

of Science and Technology

Manoochehr Tabibian: Professor, Tehran University

Mohsen Faizi: Professor, Iran University

of Science and Technology

Hamid Majedi: Associate Professor, Science and

Research Branch, Islamic Azad University

Asghar Mohammad Moradi: Professor, Iran University

of Science and Technology

Gholam Hossein Memariyan: Professor, Iran University

of Science and Technology

Fatemeh Mehdizadeh: Associate Professor, Iran University

of Science and Technology

Mohammad Naghizade: Assistant Professor, Science and

Research Branch, Islamic Azad University

Design assistant: AmirHosein Yousefi

Reviewers for Volume5, Number15:

Parastoo Eshrati: Assistant Professor, University of Tehran
Mahdi Hamzeh Nejad: Assistant Professor, Iran University of
Science and Technology

Hamidreza Jayhani : Assistant Professor, kashan University

Ali Seyedian: Assistant Professor, Mazandaran University

Abolfazl Meshkini: Assistant Professor, Tarbiat Modares
University

Shariar Nasekhian: Assistant Professor, Isfahan Art University

Masood Nari Qomi: Assistant Professor, University of Kashan

Abdolhamid Noqrehkar: Associate Professor, Iran University of
Science and Technology

Ali Omranipur: Assistant Professor, kashan University

Mohammad Manan Raeesi: Assistant Professor, University of
Qom

Mohamad Ranjbar Kermani: Assistant Professor, University of
Qom

Behzad Vasiq: Assistant Professor Jondy Shapoor of Dezful
University

Hasan Zolfagharzadeh: Associate Professor, Imam Khomeni
International University

- ▣ **Localizing Integrated Urban Regeneration of Historical Context of Islamic City**
Amirhossein Shabani / Mohammad Saeid Izadi
- ▣ **The Ontology of Historic Places: An Ontological Contemplation on Historic Places in the Light of the Doctrine of Principality of the Existence**
Farhang Mozafar / Hadi Nadimi / Abouzar Salehi
- ▣ **Evaluation and Analysis of Jurisprudential-Legal Entities in the Structure of High Council of Urbanism With a "corrective proposal in the courts of inquiry and the specialized commission of the council**
Seyed Majid Hashemi Toghroljerdi
- ▣ **A Study of the Function of a Decorative Form in the Inscriptions of the Stuccoed Mihrabs Created during the 12th and 14th centuries**
Ahmad Salehi Kakhki / Bahareh Taghavi Nejad
- ▣ **Explain Concept of Transparency in Terms of Modern, Postmodern and Evaluating that in Islamic Iranian Architecture**
Davoud Saadat / Iraj Etesam / Seyyed Mostafa Mokhtabad Amrai / MohammadJavad Mahdavinejad
- ▣ **The influence of Islamic Culture on the Housing and Manifestation in Space Had Homes (Case Study: Qajar Epoch Homes in the Town of Ardabil)**
Ali Yaran / Hosein Behroo
- ▣ **The Formation of Space by the Conceptual Link of Music-Math and Architecture: A Case Study of Jelokhan and Asemaneh of Sheikh Lotfollah Mosque in Isfahan**
Ali Tokhmechian / Minou Gharehbaglou / Ahad Nejad ebrahimi